

המילון
הישראלי

לסיוע ופיתוח
בינלאומי

מונחי יסוד - אוגוסט 2016

דברי פתיח

כאשר מדברים על סיוע, פיתוח בינלאומי, עולם שלישי, אג'נדת פיתוח, בעלי עניין, יעדי המילניום או מלכודת עוני, למה מתכוונים?

אחת המשימות שלקחנו על עצמנו באגודה לפיתוח בינלאומי - סיד ישראל היא להנגיש את תחום הסיוע ההומניטארי והפיתוח הבינלאומי לציבור הרחב בכלל ולקהל של סטודנטים וצעירים בפרט.

לטובת העניין גיבשנו את "המילון הישראלי לסיוע ופיתוח בינלאומי" - מילון מושגים מתחום הפיתוח הבינלאומי שיאפשר הכרות ראשונית, פשוטה וקלה לאלו שמתעניינים בתחום ורוצים לנסות ולהשתלב בעשייה.

האגודה לפיתוח בינלאומי - סניף ישראל
סיד - ישראל

האגודה לפיתוח בינלאומי - סיד ישראל הוקמה כדי לקדם את המעורבות הישראלית בתחומי הסיוע והפיתוח הבינלאומי, ומהווה פלטפורמה לפעילות, לימוד, ובניית קשרים עבור קהילה רחבה של אנשי אקדמיה, סטודנטים, מומחי פיתוח, ארגונים לא ממשלתיים והמגזר העסקי. אנו שואבים סיפוק רב מכך שבזכות עשייה משותפת של הארגונים ושלנו, פועלת בארץ קהילה הולכת וגדלה שמקדמת סיוע ופיתוח בעולם.

סיד ישראל הוא הסניף הישראלי של ארגון סיד הבינלאומי, המהווה פורום עולמי של אנשים ומוסדות העוסקים בפיתוח כלכלי וחברתי בר קיימא מאז שנת 1957. כיום מונה הארגון למעלה מ- 3,000 חברים ב- 80 מדינות וכ- 45 שלוחות ברחבי העולם, וזוכה למעמד מייעץ מיוחד בארגונים בינלאומיים רבים.

כיום אנחנו מאגדים כ- 66 ארגונים ממשלתיים ולא ממשלתיים העוסקים בתחומי הסיוע ההומניטארי והפיתוח הבינלאומי, ביניהם סוכנות הסיוע הלאומית של ישראל - מש"ב במשרד החוץ, מד"א, התאחדות התעשיינים, תכניות אקדמיות, ארגונים הפועלים בשטח כגון: בית איזי שפירא, מצילים ללא גבולות, תבל בצדק, קרן נאלא, נתן לסייע ההומניטארי ועוד רבים נוספים.

אחת המשימות העיקריות שלקחנו על עצמנו היא לעודד עשייה ישראלית בעולם המתפתח הן בעתות חירום והן בפיתוח בר קיימא. העשייה הזו נפרשת בכל המגזרים: בממשלתי, בעסקי ובמגזר השלישי. למעורבות הישראלית בעולם המתפתח יש חשיבות כלכלית, דיפלומטית, מוסרית וערכית - בעיקר לאור היכולות הרבות של ישראל בתחומי החדשנות הטכנולוגית, הבריאות, המאבק במידבור, ההשקיה ועוד. עשייה ומעורבות כזו מקבלות משמעות נוספת בתקופה בה נשמעות קריאות לחרם על ישראל. בשנים האחרונות הן גם מתבלטות כאמצעי לחיבור בין צעירים ישראלים לצעירים יהודים שפועלים בעולם המתפתח על פי העיקרון היהודי של "תיקון עולם".

אג'נדת פיתוח בר קיימא ל-2030/יעדי פיתוח בר קיימא

The 2030 Agenda for Sustainable Development / Sustainable Development Goals

בפסגת האו"ם של פיתוח בר קיימא שנערכה ב-25 לספטמבר 2015, אימצו המדינות החברות באו"ם את אג'נדת הפיתוח בר-קיימא שתסתיים בשנת 2030. אג'נדת פיתוח בר קיימא איננה רק המשך ל-Millennium Development Goals, אלא הרחבה של היעדים מ-8 ל-17.

החידוש העיקרי של אג'נדת פיתוח בר קיימא לשנת 2030 הוא כי ישנם יעדים קונקרטיים לחיסול הרעב הקיצוני בעולם, להשגת שוויון מגדרי מלא ולהבטחת חינוך בסיסי לכל הילדים. בנוסף, בתוכנית ישנה התמקדות רבה יותר בנושא קיימות ושימור אקלים, בשמירה ואבטחת קיומו של שלטון החוק וביצירת אקלים בטוח על ידי צמצום כל סוגי האלימות בכל מקום בעולם.

אושר לאומי גולמי

Gross National Happiness

זהו מדד המודד את רווחת האזרח ובניגוד למדדים אחרים, אין בו מדידה של רמת ההכנסה של מדינה או של שיעור הצמיחה שלה. הקריטריונים המשפיעים על מדד האושר הינם: תוחלת חיים, יציבות חברתית, גישה לטיפול רפואי, ממשל תקין, שוויון כלכלי ואמון חברתי. את המונח טבע מלך בהוטן ב-1972 בהשראת התורה הבודהיסטית. בעקבות המשבר הכלכלי שארע ב-2007 רבים מן המנהיגים במערב והאו"ם ביקשו לבדוק את המדד הזה ומאז ישנם נסיונות לפתח מדדים דומים. החיסרון במדד זה ובמדדים דומים לו הוא כי הינו קשה למדידה ואף סובייקטיבי (כיצד למדוד רווחה/אושר?). בנוסף, למרות ביקורות לגבי **מדד הפיתוח העולמי** ועל אף מגרעותיו, נמצאה בכל זאת קורלציה בין רמת הכנסה נמוכה של מדינה לתת תזונה, לתנאי הבריאות והחינוך הירודים.

הינו כי במצב של אחריותיות יש כתובת למבצע האחריות. כלומר, ארגון/ (responsibility) ההבדל בין אחריותיות ללקיחת אחריות ישות/אנשים פרטיים אשר ביצעו פעולה שתשפיע על החברה - ישאו באופן אישי וממשי בתוצאות מעשיהם, גם אם כוונותיהם מלכתחילה הפך לכלי שבאמצעותו אנשים פרטיים וארגונים (ממשלתיים/לא ממשלתיים, accountability היו חייביות. בעולם הפיתוח הבינלאומי לאומיים/בינלאומיים) מחייבים לדווח לרשות מוכרת על מעשיהם, כך שהם ישאו באחריות מלאה על כל פעולה שהם ביצעו. (מתוך Relief Web, Glossary of Humanitarian Terms, August 2008 draft Version, <http://www.who.int/hac/about/reliefweb-aug2008.pdf>).

אחריות תאגדית

CSR- Corporate Social Responsibility

מושג זה הוטבע בשנות ה-60, אך הפך להיות נפוץ בעיקר בעשר השנים האחרונות. ישנם מספר גורמים לאימוץ אחריות התאגידית: עליית כוחן והשפעתן של החברות הבינלאומיות בעולם כולו, עליית המודעות הציבורית בנוגע לנזקי איכות הסביבה ולניצול עובדים שהחברות הבינלאומיות מבצעות, ההתפתחות המואצת של המגזר השלישי בשנים האחרונות והמידע הנגיש דרך האינטרנט המכריחים חברות לתת דין וחשבון לציבור. התוצאה הינה כי ארגונים וחברות הבינו כי משתלם להם גם מבחינה תדמיתית וגם מבחינה אסטרטגית לפעול בתחומים הבאים: • הגנה על העובדים-כולל הגנה על ספקים ולכלל שרשרת האספקה • שמירה על איכות הסביבה ועל הקיימות • פעולות למען הקהילה של תרומה והתנדבות עובדים • דיווח שנתי על כל פעילויות ההנהלה וועד המנהל, כולל פועלם למען אחריות תאגידית. לא ניתן להפריז כי נושא האחריות התאגידית הינו מהפך של ממש בתרבות הארגונית העיסוקית מכיוון שכיום כמעט בודקים את ביצועיה של חברה בודקים בין היתר את פעילותה בתחום אחריות תאגידית, ואחריות תאגידית הפכה להיות תו איכות וסטנדרט אחיד בכל העולם.

אי אפליה

Non-Discrimination

עיקרון הדורש מהקהילה הבינלאומית להגן על כלל האוכלוסייה האזרחית בעת מלחמה ואחריה מפני אפליה מסוכנת על רקע גזעי, לאומי, דתי או על בסיס השקפה פוליטית. דוגמה לאמצעי הגנה: הקמתם של בתי חולים, איזורי ביטחון ואיזורים ניטרליים, הגנה על בתי חולים אזרחיים ועובדיהם, אבטחת מעבר חופשי של ציוד רפואי ובסיסי לשעת חירום וכו'.

כמו כן, על פי המשפט ההומניטרי הבינלאומי נקבע כי המדינות חייבות לכבד עיקרון זה ולהבטיח כי כל האנשים החיים בשטחיהן ותחת ריבונותן זכאים לקבל את הזכויות כפי שנקבעו ב-1966 **באמנה לזכויות אזרחיות ופוליטיות (ICCPR)** וב**אמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR)**, וזאת ללא אפליה משום סוג-לא על בסיס גזע, צבע, מין, שפה, דת, דעה פוליטית או דעה שונה, מוצא לאומי או חברתי, קניין, גיל או מעמד אחר. עיקרון זה חל גם בזמנים של שלום וגם בזמני מלחמה. (מתוך *Glossary of Humanitarian Terms*).

אי שוויון

Inequality

תאורטיקנים רבים ניסו להוכיח אם ישנו קשר בין אי-שוויון לצמיחה של מדינות/פיתוח. התאוריות אינן חד משמעיות ואינן הולכות לכיוון אחד. סיימון קונזיץ למשל מראה תהליך שבעת צמיחה אי השוויון תחילה גדל ואחר כך קטן. לעומת זאת כלכלנים כג'וזף שטיגליץ ורונלד בנבו מראים כי אי השוויון פוגע בצמיחה של מדינות מתפתחות ואילו רוברט בארו חקר מבחינה אמפירית מדינות, מצא כי אי השוויון מקטין את הצמיחה במדינות עניות, אך מגדיל אותה במדינות עשירות. אם אנחנו בודקים את אי השוויון במדינות לרמת הפיתוח שלהם, לא נמצא קשר חד משמעי (ישנן מדינות מפותחות אך בלתי שיויוניות כדוגמת ארצות הברית וישנן מדינות מתפתחות ושיויוניות יחסית כדוגמת אפגניסטן). עם זאת, אחד מהמאפיינים הגדולים של מרבית המדינות המתפתחות בדרום אמריקה ובמרכז ובדרום אפריקה הוא בכך שלרבות מהן קיים אי שוויון גבוה מאוד, על כן, בשל ההשפעה של רמת השוויון על הפיתוח הבינלאומי, סוכנות הפיתוח של האו"ם החליטה לכלול החל מ-2010 במדד הפיתוח האנושי גם את מדד האי-שוויון, המכונה מדד ג'יני.

אמריטיה קומר סן

Amartya Kumar Sen

אחד מכלכלני הפיתוח החשובים והמשפיעים של ימינו. זוכה פרס נובל מ-1988 שיצא כנגד הגישה הכלכלנית התועלתנית והציג פילוסופית רווחה הכוללת ערכים מוסריים. עבודותיו ומחקריו עסקו בעיקר בסוגיית הרעב ההמוני, תיאוריית התפתחות האדם וחקר המנגנונים בבסיסו של העוני. ניתן לקשור את העניין שלו בתיאוריות אלו עם הרקע הביוגרפי שלו: בילדותו בהודו כשהיה בן תשע הוא היה עד למגפת הרעב בבנגל ב-1943 שבה נספו 3 מיליון איש. התאוריה המרכזית שלו ושל הפילוסופית מרתה נוסבאום היא "גישת היכולות". לפי גישה זו, האדם זקוק שיהיו לו חירויות וזכויות בסיסיות כדי להתפתח (לדוגמה, יכולת לסיפוק צרכים בסיסיים כמו מזון, בריאות, חינוך, תוחלת חיים ארוכה ועוד). על כן, העוני לפי ראייתו הוא מצב של היעדר יכולות ולא רק של היעדר משאבים כלכליים. דרך תפיסה וגישה זו, אמריטיה סן תרם רבות לדוח הפיתוח האנושי של האו"ם ולצורה שבה משווים האו"ם וארגוני פיתוח נוספים את רמת הפיתוח בין המדינות.

אנשים מחוסרי אזרחות

Stateless Persons

אנשים שעל פי החוקים הלאומיים בארצם אין להם קשר לאומי לאף מדינה. על פי האמנה בדבר מחוסרי אזרחות (1954), כל אדם אשר אין לו לאום או שאיננו אזרח ייקבע באופן אוטומטי כאדם מחוסר אזרחות (UNHCR). באמנה זו ובאמנה לצמצום מחוסרי אזרחות (1961) נקבע כי על המדינות החברות לא להפלות את מחוסרי האזרחות, ולאפשר להם זכויות אדם בסיסיות, כגון חינוך, ביטחון, הזכות לעבוד והזכות לתנאים סוציאליים בסיסיים. ישראל חתמה על שתי אמנות אלו אך לא אשררה את האמנה האחרונה. כיום מוערך כי כ-10 מיליון איש הינם מחוסרי אזרחות. מצבם של חסרי האזרחות מסובך וקשה מאוד מכיוון ש המדינות לרוב לא לוקחות אחריות על אנשים אלו. על כן הנציבות החליטה לקחת אחריות על מצבם והתחייבה בשנת 2014 כי תוך עשר שנים להכחיד את התופעה הזו.

אסון טבע Natural Disaster

תופעת טבע רבת עוצמה הנגרמת על ידי כוחות הטבע ואשר זורעת הרס וחורבן בסביבה. עם זאת, רבים מתעלמים מהעובדה כי אסון הטבע הינו אסון הפוגע ישירות בפיתוח הכלכלי והחברתי של המדינה. על כן המונח "אסון טבע" הינו מונח שמקטין את מימדי האסון ולפיכך הגורמים המסייעים צריכים לטפל גם בנזק ההומינטרי שנגרם ולא רק בנזק הפיזי. כמו כן היקף הנזק כתוצאה מאסון טבע פתאומי תלוי באופן ישיר לדרך שהפרטים והחברה מתייחסים לאסון, ועל כן ממדי הנזק תלויים בראש ובראשונה בשאלה האם באותו אירוע הייתה תגובה מיידית או שלא. (מתוך (Glossary of Humanitarian Terms).

ארגון בין ממשלתי Intergovernmental Organization (IGO)

ארגון המורכב בראש ובראשונה ממדינות עצמאיות ריבוניות או מארגונים בינלאומיים ממשלתיים נוספים. דוגמאות לארגונים בינלאומיים ממשלתיים: ארגון האומות המאוחדות (האו"ם), ארגון אחדות אפריקה (OAU), ארגון מדינות אמריקה (OAS), האיחוד האירופי (EU), וחבר המדינות עצמאיות (מתוך (UNHCR). (Glossary of Humanitarian Terms).

ארגון הבריאות העולמי

World Health Organization (WHO)

אחת מסוכנויות האו"ם הראשונות והחשובות שקמו. נוסד ב-1948, מקום מושבו בג'נבה שוויץ וחברות בו כעת כמעט כל המדינות הריבוניות (למעט שתיים). ארגון זה מספק מידע והדרכה בנושאים שונים בתחום הבריאות, קובע קריטריונים בינלאומיים להערכת הבריאות ואיכות חייהם של התושבים בכלל המדינות בעולם ומנטר את הנתונים. כמו כן, הוא עוזר למדינות החברות בו לספק שירותי בריאות למען תושביהם, בעיקר בשעת חירום. סדר העדיפויות הראשי שלו כרגע הוא מיגור מחלות זיהומיות במישור הבינלאומי, כדוגמת מחלת האיידס, האבולה והשחפת. הארגון ידוע בכך שהצליח למתן את השפעתן של מחלת המלריה, השחפת והפוליו ואף הצליח להסל לחלוטין את מחלת האבעבועות השחורות ומשנות ה-80 זוהי מחלה שאיננה קיימת עוד בעולם. נוסף לכך, האו"ם פועל לצמצם את מקרי המוות ולשפר את הבריאות בכל השלבים בחיים של תושבי העולם: בזמן היריון, בשלב הלידה, הינקות, בבגרות ובזקנה. לבסוף, הוא פועל להעלאת מודעות בקרב כלל תושבי העולם כדוגמת קידום תוכניות לבריאות מינית, לתזונה בריאה יותר ולמניעת עישון.

עם זאת, הועלו גם ביקורות לאחרונה כנגד הארגון. הראשונה היא שהארגון קבע ב-2009 ו-2010 כי שפעת החזירים הינה מגפה עולמית וזרע פאניקה בקרב כלל מערכות הבריאות הציבורית בעולם, זאת למרות שבחלקים מסויימים מן העולם הייתה ירידה משמעותית כבר ב-2010. השנייה היא כי נוצר סיאוב עמוק בבירוקרטיה של הארגון שהשפיע על איכות המענה שלו בעת התפרצות האבולה ב-2014.

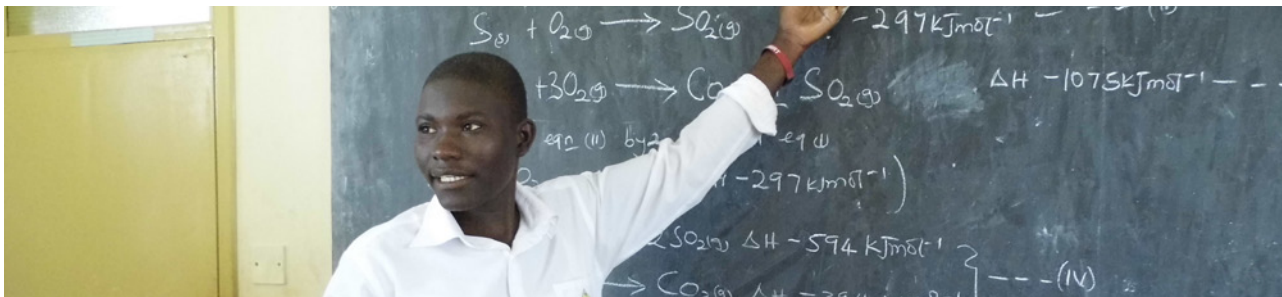
ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם-אונסקו

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO

אחת מסוכנויות האו"ם הראשונות שקמו ומהמפורסמות שבהם. ארגון זה נוסד ב-1945, מקום מושבו הוא בפריז צרפת וחברות בו 195 מדינות ריבוניות. מטרתו המוצהרת הינה לתרום לשלום ולביטחון על ידי קידום של שיתוף פעולה בינלאומי בתחומים של חינוך, מדע ותרבות- זאת כדי להנחיל ברחבי העולם את הערכים של הצדק, שלטון החוק, זכויות האדם והחירויות הבסיסיות כפי שהן הוגדרו בהצהרת האו"ם. החל מ-2013 ישראל וארצות הברית איבדו את זכות ההצבעה בארגון זה, זאת כתוצאה שהפסיקו להעביר כספים לארגון בשל הצטרפותה של הרשות הפלסטינית כמדינה חברה אליו. בהקשר לסוגיית הפיתוח הבינלאומי, אונסק"ו אחראית ליישום יעדים מספר 4, 9 ו-16 מתוך יעדי הפיתוח בר קיימא עד שנת 2030.

היעדים העיקריים:

- קידום חינוך חובה חנים לפחות במשך תשע שנים וגישה לחינוך לכולם, כולל ילדים החיים בתנאי עוני קיצוני ונשים. • שיפור את איכות החינוך ברחבי כלל המדינות. • קידום המדע והיזמות, זאת כדי שיותר אנשים בעולם יעבדו ביזמות וחדשנות וכדי לקדם פתרונות הקשורים לשמירה על איכות הסביבה. • קידום ערכים של שוויון, צדק ואי אפליה על רקע מגדרי או גזעי, בין היתר באמצעות קידום האוריינות וחינוך לשלום.

ארגון המזון והחקלאות

Food and Agriculture Organization of the United Nations-FAO

נוסד ב-1945 בקוויבק סיטי שבקנדה וכיום ארגון זה נמצא ברומא איטליה. חברות בו 146 מדינות, יחד עם האיחוד האירופי. לארגון זה ישנן חמישה יעדים/מטרות עיקריים שהוא שואף ליישם. הראשון, וזהו תפקידו העיקרי הוא למגר את הרעב בעולם ועל כן בשיתוף פעולה עם מדינות מתפתחות הוא הקים תוכנית מיוחדת לביטחון תזונתי, וגם ניהל קמפיינים ציבוריים בולטים להעלאת המודעות למצב הרעב בעולם (טל-מזון, שגרירים של רצון טוב וכו'). השני הינו להגן עד כמה שניתן על שטחי הייעור, הדיג והחקלאות כדי להבטיח מזון לדורות הבאים ולדאוג כי בעלי החיים לא יסבלו סבל מיותר בתהליך. השלישי הינו להבטיח כי יוצב סטנדרט מזון מינימלי כדי למנוע מחלות בעלי חיים חוצות גבולות וכדי למגר מזיקים שפוגעים רבות בחקלאות. יעד נוסף הינו לסייע לאוכלוסייה כפרית לקבל גישה למשאבים ולשירותים שהם צריכים. לבסוף להעריך מבחינת אספקת מזון בעת אסונות טבע ושעות חירום. הארגון החל לעסוק בפעילות לשעת חירום בתחילת שנות ה-70 באיזור הסהל שאפריקה וממשיך גם כיום, לדוגמה במלחמה ברואנדה בשנות ה-90, וגם באסון הצונמי במזרח אסיה ועוד. לצד ההשגים, היו ביקורות לא מעטות גם בשל הברוקרטיה המסורבלת שלו וגם בשל התוצאות הלא אפקטיביות של פסגת המזון העולמית ב-1996 ו-2002, שהיו בעיני רבים בזבוז זמן. בהקשר להשגת **יעדי הפיתוח בר קיימא עד 2030**, ה-FAO דיווח לאחרונה כי אחוז האנשים במדינות מתפתחות, החיים בתת תזונה ירד מ-23% ב-1990 ל-12.9% ב-2015 ושהוא שואף כי עד שנת 2030 יעלמו העוני הקיצוני, הרעב ותת התזונה בכל מקום בעולם. יעדים נוספים שהוא אחראי על מימושם הם הגנה על שטחי הייעור, הדיג והחקלאות, גישה למים נקיים ואנרגיה ומאבק כנגד שינוי האקלים.

ארגון העבודה הבינלאומי

International Labour Organization-ILO

ארגון העבודה הבינלאומי נוסד ב-1919 בעקבות הסכם ורסאי ופעל במסגרת חבר הלאומים כסוכנות. ב-1946, בעקבות הקמתו של האו"ם, ה-ILO הפך להיות לסוכנות באו"ם. תפקידיו העיקריים הוא להגן על זכויות עובדים ולשפר את תנאי המחיה והעבודה של העובד בכל מקום בעולם. בארגון 186 מדינות, כולל מדינת ישראל - שכחלק מהשתייכותה לארגון אישרה את האמנות של ארגון זה. בהקשר לסוגיית הפיתוח הבינלאומי, ארגון העבודה הבינלאומי אחראי ליישום יעד מספר 8 מתוך **יעדי הפיתוח בר קיימא עד שנת 2030**, שהוא "להבטיח צמיחה כלכלית ברת קיימא, תעסוקה ועבודה הוגנת לכל". כחלק ממימוש יעד מספר 8, ישנה הכרה בכך שה**מדינות העניות ביותר** (LDC) להגיע לרמת צמיחה של 7% לשנה ובאותה עת להבטיח עד 2030 עבודה הוגנת לכולם-נשים, גברים, צעירים ונכים ללא סוג של אפליה ברמת השכר. כמו כן, ישנה התחייבות של הארגון כי עד 2025 יש לחסל כל צורה של עבודות מודרנית, כולל עבודות של ילדים.

ארגון הפיתוח התעשייתי

United Nations Industrial Development Organization (UNIDO)

נוסד ב-1967 כגוף עצמאי בתוך האו"ם ושתיים עשרה שנים מאוחר יותר עבר למעמד של סוכנות מיוחדת. בארגון זה חברות 171 מדינות ומקום מושבו הינו בווינה, אוסטריה. מטרתו העיקרית הינה קידום התעשייה והסחר במדינות מתפתחות וכלכלות מעבר כדי לשפר את תנאי המחיה בהן ולהפחית את מימדי העוני. בהקשר להשגת יעדי הפיתוח בר קיימא עד 2030, שאיפת הארגון הינה ליישם בעיקר את יעד מספר 9 ולהקים במדינות מתפתחות תשתית מודרנית אך גם מתחשבת באיכות הסביבה, לקדם תהליך של תיעוש מקומי תוך שמירה על הקיימות ולעודד תהליכים של יזמות וחדשנות במדינות אלו.

ארגון לא ממשלתי

Non-governmental Organization (NGO)

ארגון שאינו בשליטת המדינה או ממשלה ואינו מייצג אף אחד מהן. בנוסף, כמו כן, אין לארגון לא ממשלתי מטרת רווח והקמתו יוחדה לקידום אידיאולוגיה או מטרה מסוימת. רוב הארגונים הלא ממשלתיים פועלים לקידום מטרות הומניטריות וזכויות אדם. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms).

ארגון שמונת/שבע המדינות המתועשות

Group of Eight (G8)/Group of Seven (G7)

ארגון המדינות המתועשות, המכונה גם "פורום ה-G7" נוסד בעקבות המשבר הכלכלי של 1973. המדינות החברות בו כיום הן ארה"ב, בריטניה, מערב גרמניה, יפן, צרפת, איטליה וקנדה (ישנה גם נציגות מטעם האיחוד האירופי). לאחר התמוטטות ברית המועצות הצטרפה רוסיה גם כן לפורום זה. עם זאת, ב-2014 רוסיה הושעתה מהפורום הזה לאחר סיפוח קרים. שבע החברות מייצגות פחות מ-12% מכלל האוכלוסייה העולמית אך כ-64% מחלוקת העושר בעולם. מטרתו המוצהרת של הארגון הינה לעבוד במשותף בנושאים גלובליים הקשורים לפיתוח, איכות סביבה, לשמור על יציבות כלכלית, להלחם בטרור העולמי ולקבוע מדיניות משותפת של פיקוח על הנשק הגרעיני. עם זאת, מכיוון שהחברות המשתתפות בו הינן כולן מדינות מפותחות, ארגון זה היה נתון תחת ביקורת קשה בטענה שהארגון משרת בעיקר את האינטרס של מדינות אלו וכי הוא דואג בעיקר ליציבות כלכלית ופוליטית שלהן, זאת מלבד אוירת הנהנתנות שיש בכנסים אלו גם בעת משברים כלכליים עולמיים. החל מ-2001 פרצו הפגנות אלימות מצד ארגונים אנטי גלובלים כל פעם שהפורום הזה מתכנס ולמרות הניסיונות להרחיק את מיקום הכנסים ולמנוע הפגנות, ארגונים אנטי גלובליים ממשיכים להפגין כל פעם שהכנס מתקיים. אחת הטענות המרכזיות הייתה מדוע מדינות כגון סין והודו אינן חברות בו למרות כוחן הכלכלי הרב יותר מאשר רבות ממדינות החברות בפורום זה. כדי להרחיק את האש מהן ולהעלות את הלגיטימיות של הארגון, צורפו ב-2005 באופן רשמי חמש מדינות מתפתחות בולטות: סין, הודו, מקסיקו, ברזיל ודרום אפריקה (המכונה G7+5). למרות ההתפתחויות שחלו במבנה הארגון, מרבית הדיונים בוועידות הפסגה שהוא מארגן עדיין מתמקדים במצב הביטחוני-פוליטי בעולם והיציבות הכלכלית והרבה פחות נועד לפיתוח גלובלי.

ארגוני סיוע ופיתוח ישראלים

Israeli Humanitarian Aid and International Development Organizations

בישראל ישנם כ-22 ארגונים הפועלים באופן חלקי ומלא. היקף הפעילות הכלכלית שלהם מעורך כ-10 מיליון ₪ בשנה. כלל המתנדבים הפועלים בתחום זה מגיע לכ-300 איש מידי שנה. ארגונים אלו מתחלקים לשתי קטגוריות עיקריות. האחת היא סיוע הומניטרי שמטרתו לתת מענה לבעיות הומניטריות אקוטיות כמו מחלות, פציעות, מחסה מחסור במזון ועוד. מתנדבים הפעילים בארגונים אלו יעסקו בין השאר בחילוץ והצלה, דאגה לציוד בסיסי וטיפול רפואי ופסיכו-סוציאלי. השנייה היא פיתוח קהילתי היכולים לכלול חינוך ילדים ומבוגרים, העצמת נשים, עבודה עם אנשים עם מוגבלויות, עידוד יזמות חברתית, עזרה בבניית תשתיות חיוניות באותו מקום (למשל בניית מרפאה), הדרכה בתחום ידע רפואי וחקלאי ועוד.

בניית יכולות

Capacity Building

יכולת שילוב של כלל הכוחות, התכונות והמשאבים הזמינים בתוך הקהילה, החברה או הארגון וזאת כדי להשיג את המטרות שסוכמו מראש. הערה: היכולת עשויה לכלול תשתית ואמצעים חומריים נוספים, תשתית מוסדית, יכולות חברתיות להתגבר על אתגרים, ידע ומומחיות אנושית, ופיתוח יכולות חברתיות (כגון פיתוח כישורים חברתיים, מנהיגות וניהול). **בניית יכולות** תהליך שבו יחידים, מוסדות או חברות מפתחים את היכולות שלהם על מנת לפתור בעיות, להגדיר יעדים קונקרטיים ולפעול למימושם. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms)

כל הגורמים (מסוכנויות ליחידים) שיש להם אינטרס ישיר או עקיף בהתערבות ההומניטרית, או שמשפיעים או מושפעים מפעולת ההתערבות והשלכותיה. בעלי עניין ראשיים מתייחס הן לצד המרוויח והן לצד המפסיד בקרב האוכלוסייה שכלפיה הייתה התערבות (מתוך Glossary of Humanitarian Terms)

בר קיימא (קיימות) / פיתוח בר קיימא Sustainable Development

פיתוח בר קיימא פיתוח העונה על צרכי האנוש בהווה מבלי להתפשר על היכולת לענות על צרכי האנוש של הדורות הבאים. הערה: מטבע לשון זה הופיע לראשונה במסמך שהוציאה נציבות העולמית לסביבה ופיתוח (WSEP) ב-1987 בשם דוח ברטלנד (על שם ראש ממשלת נורווגיה דאז-גרו הארלם ברטלנד שעמדה בראש הוועדה הזו). מושג זה מגלם בתוכו שני עקרונות: הראשון הינו מתן מענה לצרכים האנושיים הבסיסיים של העניים ביותר בעולם ושצריך לתת לאוכלוסייה זו עדיפות. עיקרון שני הינו כי ממשלות יגבילו במקרה הצורך טכנולוגיה והתאגדויות חברתיות כדי להבטיח ולהגן על איכות הסביבה בהווה ובעתיד.

בהקשר של סיוע חירום בעת אסון טבע, פיתוח בר-קיימא הוגדר בין היתר כ"צורך להבטיח כי ארגוני סיוע חירום הנמצאים באזור לטווח קצר, ייקחו בחשבון גם את ההשלכות לטווח הארוך ויפתרו בעיות ארוכות-טווח". מינאר (Miner, 1994) התייחס למושג "בר קיימא" "צורך להבטיח כי פעילות חירום לטווח קצר בעת אסון טבע, לוקחות בחשבון גם את הטווח ארוך וגם בעיות ארוכות-טווח" (Glossary of Humanitarian Terms)

דולר אחד ליום / קו העוני הקיצוני ביותר/ קו העוני האבסולוטי

One Dollar a Day

זהו קו העוני הקיצוני/קו עוני אבסולוטי השולל את כלל הצרכים האנושיים הבסיסיים ביותר שלכל אדם באשר הוא אדם מגיעים: מזון בסיסי, מים ראויים לשתיה, תנאים סניטריים מינימליים, בריאות, מחסה, חינוך ומידע בסיסי. ב-1996 קבע הבנק העולמי שקו זה מגיע להשתכרות של פחות מדולר ליום. כיום מגדירים את קו העוני הקיצוני כהשתכרות של 1.25 דולר ליום. הרוב המוחלט של האנשים החיים בתנאים של עוני קיצוני (96%) גרים באסיה, באפריקה שמדרום לסהרה ובאיים הקאריבים.

דיפלומטיה

Diplomacy

מדיניות יחסי חוץ כדי לקדם את המשא ומתן באופן ישיר או עקיף ולא בדרך של כוח, תעמולה, פנייה לחוק הבינלאומי ואף לא דרך שימוש באמצעים לא אלימים נוספים (כגון איסוף מידע ומחוות של רצון טוב) כדי לקדם את המשא ומתן באופן ישיר או עקיף. דיפלומטיה כפופה לשלטון החוק, אך הגמישות נשאר אחת מהמאפיינים הבולטים שלה. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms)

דרון אסמוגלו

Daron Acemoglu

אחד מהכלכלנים המשפיעים ביותר בעת הנוכחית. עסק גם בניתוח הסיבות לפיתוח. בניגוד לתאוריה הרווחת בעבר, לפיה מדינות שהיו בעבר עשירות, המשיכו להיות עשירות ומדינות עניות, המשיכו להיות עניות - אסמוגלו מפרוץ את התאוריה הזו. במאמר שלו, של סימון ג'ונסון ושל ג'יימס רובינסון

“Reversal of Fortune: Geography and Institutions in Making the Modern World Income distribution”

הם מפריכים את התאוריה הנפוצה שמדינות שיש להם עושר גדול יחסית במחצבים, יתרון גיאוגרפי מבחינה אקלימית, עם צפיפות אוכלוסין עשירה ועם תהליך עיור מפותח יתקדמו יותר מבחינת פיתוח מאשר מדינות שאין להן את היתרונות הללו. כמו כן, הם מפריכים את העובדה שזהו תהליך הקולוניזציה שגרם לכל המדינות הנשלטות להפוך למדינות מתפתחות. בסקירה מרתקת כשהם בוחנים את ההסטוריה העולמית מ-1500 עד ימינו, הם מוכיחים למשל כי דווקא במדינות פחות צפופות ויותר נידחות (לדוגמה אוסטרליה וארצות הברית), התפתחו באופן ניכר בתחילת המאה ה-20 וה-21. ההסבר שלהם לתופעה זו נעוץ במדיניות של מקימי הקולוניות לאותו אזור. כלומר, האירופאים שאפו “לייצא” לאירופה מחצבים וכוח עבודה מאזורים עתירי משאבים ועל כן רוקנו את האזורים הללו ממשאבים, הרסו את המוסדות המקומיים והזיקו לתהליך של הפיתוח. לעומת זאת במקומות לא מיושבים, האירופאים התיישבו שם ופיתחו מוסדות שתרכו לפיתוח מואץ. בכך הם מפריכים תאוריות פיתוח מאוד פופולריות (תאוריות המודרניזציה, תיאורית התלות, תאורית הגאוגרפית-חלוקה לדרום ולצפון ותאוריות כלכליות שונות שתולות בעושר של חומרי הגלם את הסיבה העיקרית לפיתוח - ר' את המחלה ההולנדית).

האומות המאוחדות

The United Nations

ארגון האומות המאוחדות נוסד ב-1945 לאחר מלחמת העולם השנייה, וזאת כדי להחליף את חבר הלאומים שנכשל במניעת מלחמת העולם השנייה. בניגוד לחבר הלאומים, שמספר המדינות החברות בו היה מועט, באו"ם משתתפות כמעט כל המדינות הריבוניות בעולם (193 במספר) כולל ישראל שחברה באו"ם מאז 1949. פעילויות עיקריות של האו"ם: שמירה על השלום והביטחון, מאבק למען זכויות האדם, פיתוח חברתי וכלכלי ופעילות לעודד דה-קולוניזציה ופירוק הנשק הגרעיני. בנוסף, ארגון האו"ם הציב סטנדרטים לשמירה על זכויות אדם ופיתוח בינלאומי כגון ניסוח אג'נדה פיתוח בר-קיימא ל-2030 ונאבק באופן אקטיבי בהפצת מגפות כגון המאבק באיידס, שחפת, ומלריה. ישנן מספר ביקורות כלליות כלפי האו"ם (מעבר לביקורת הישראלית כלפי האו"ם על חד צדדיות בקונפליקט): ראשית, באי יכולתו לאכוף את שמירת השלום באזורי קונפליקט מסוימים כפי שקרה ברצח העם ברואנדה ובקרואטיה בשנות ה-90 ובסוריה כיום. שנית, באי יכולתו במקרים מסוימים לספק סיוע הומניטרי כפי שארע בדרכו או סומליה ושלישית, באי יכולתו למנוע את הפצת הנשק הגרעיני. אף על פי הביקורות הללו, נמצא כי מאז המלחמה הקרה פחתו מספר המלחמות ומספר המקרים של רצח עם ושל הפרות של זכויות האדם בעולם. תופעה זו מוסברת בעיקר דרך נכוחותו של האו"ם במקומות מועדים לפרענות. המוסדות העיקריים של האו"ם: העצרת הכללית, מועצת הביטחון, המזכירות (ובראשם המזכיר הכללי-כיום עומד בראשו באן קי-מון), בית הדין הבינלאומי לצדק היושב בעיר האג בהולנד, **המועצה הכלכלית-חברתית**, וסוכנויות ומשרדי או"ם רבים הפועלים בנושאים מסוימים ברחבי העולם - לדוגמה **הבנק העולמי**, **ארגון הבריאות העולמי**, **FAO**, וקרן המטבע הבינלאומי.

האמנה בדבר מעמדם של הפליטים

Convention Relating to the Status of Refugees

אמנה זו נחתמה ב-1951 ונכנסה לתוקף ב-1954. אמנה זו נועדה לספק הגנה חוקית עבור האנשים שהנסיבות אילצו אותם להפוך לפליטים. בתחילה האמנה הזו כוונה להגן על 2 מיליון פליטים (כ-200,000 מתוכם יהודים) כתוצאה ממלחמת העולם השנייה ועל כן תחמו את הגדרת הפליט רק לאלו שהפכו לפליטים בעקבות מלחמה זו. ב-1967 נוסף לאמנה זו פרוטוקול וההגדרה הורחבה והתייחסה לכלל הפליטים ברחבי העולם. האמנה והפרוטוקול קובעים במפורש מי מוגדר כפליט (ר' פליט/דיני פליטים) ומהם הזכויות המגיעות להם. כמו כן נקבע באמנה כי אסור למדינה שאליה ברח הפליט לגרש אותו בחזרה לארצו-מכיוון שבארץ מולדתו הוא נתון תחת סכנה. ישראל חתמה הן על האמנה והן על הפרוטוקול ב-1951 וב-1968 בהתאמה (מתוך האתר ללמוד וללמד "אמנת הפליטים" ענת בסר וסיגל רוז).

האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות

International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)

אמנה זו שנחתמה ב-1966 הינה אמנה רב צדדית המחייבת את כל החותמים עליה לכבד את הזכויות האזרחיות והפוליטיות של כל בני האדם הנמצאים תחת חסותם ולנקוט בצעדים אופרטיביים על מנת להגן על זכויות אלו. אמנה זו הינה נדבך מרכזי של המשפט הבינלאומי של זכויות האדם, ביחד עם ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות אדם מ-1948 ועם האמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות חברתיות ותרבותיות שנכתבה ב-1966 (הערה: הפיצול בין שתי האמנות נבע ממחלוקות פוליטיות ואידיאולוגיות בין שני הגושים ועל כן הוחלט כפשרה שכל המדינות יחתמו על שני הנוסחים).

כיום חתומים על האמנה הזו 168 צדדים. העקרונות המרכזיים בה: הזכות להגדרה עצמית, הזכות לחיים ולהגנה מפני עינויים או עבדות, הזכות לחופש, הזכות למשפט צודק, הזכות לפרטיות, הזכות לחופש ביטוי, הזכות להשתתף בבחירות ועוד. ישראל חתמה ב-1966 את האמנה ואישררה אותה ב-1991.

האמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)

אמנה זו שנחתמה ב-1966 הינה אמנה רב צדדית המחייבת את כל החותמים עליה לכבד את הזכויות הכלכליות, החברתיות הכלכליות והתרבותיות של כל בני האדם ולנקוט בצעדים אופרטיביים על מנת להגן על זכויות אלו. אמנה זו - יחד עם ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות אדם מ-1948 ועם האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות מ-1966 הינה נדבך מרכזי של המשפט הבינלאומי בדבר זכויות אדם. כיום חתומים על האמנה הזו 164 צדדים. העקרונות המרכזיים בה: הזכות לעבודה, הזכות לתנאי שכר הוגנים, הזכות למנוחה ולביטחון סוציאלי, הזכות להתאגד, הזכות לרמת חיים נאותה (מזון וקורת גג), הזכות לחינוך, הזכות לבריאות, הזכות לגישה לעולם התרבות והמדע ועוד. ישראל חתמה ב-1966 את האמנה ואישררה אותה ב-1991.

הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי

Organization for Economic Cooperation and Development-OECD

ארגון זה הוא פורום של כלל המדינות המפותחות, המקבלות את עקרונות הדמוקרטיה הליברלית והשוק החופשי. ארגון זה יושב בפריז וכיום חברות בו 34 מדינות, כולל ישראל שהצטרפה אליו באופן מלא החל מ-2010. במקור הוא נקרא ה- Organization for European Economic Cooperation, שקם ב-1948 כגוף כלכלי ועזר להוציא לפועל את "תוכנית מרשל". עיקר עבודתו במשך השנים הייתה הורדת הסמים כלכליים בין המדינות החברות בו ודרישה מהן לאמץ סטנדרטים כלכליים, חוקתיים, חינוכיים, בריאותיים ברורים ואחידים. בהקשר לפיתוח בינלאומי: כלל המדינות החברות ב-OECD התחייבו להעביר סיוע חוץ למדינות מתפתחות בהיקף של 0.7% מסך ההכנסה הגולמית, אך הממוצע של כלל החברות בסיוע חוץ הוא בהיקף של 0.38%. על פי הנתונים הפורמליים, ישראל ניצבת במקום האחרון מקרב מדינות ל-OECD בעניין זה ומעניקה סיוע חוץ בהיקף של 0.07%. עם זאת, הערכה הינה שאם נקזז גם את חלקו של סיוע זה שנועד לעזור לעולים המגיעים ממדינות מתפתחות וטיפול בפליטים המגיעים מהארץ-סיוע החוץ הוא אף זעום יותר ועומד על 0.05% בלבד.

הבנק העולמי

World Bank

הבנק העולמי הינו מוסד כלכלי פיננסי המסונף לאו"ם. מטרתו הוא לספק הלוואות ואשראי להשקעות למטרות פיתוח. הבנק הוקם תחילה ב-1945 מתוך מטרה לשקם כלכלית את אירופה מההרס של מלחמת העולם השנייה. עם זאת, החל מ-1948 שינה הבנק העולמי את כיוון פעילותו אל עבר העולם השלישי. הבנק פועל לצדם של שני גופים כלכליים נוספים - **קרן המטבע הבינלאומית** וארגון הסחר העולמי. הבנק העולמי מורכב משני מוסדות עיקריים: הבנק העולמי לפיתוח ושיקום (**International Bank for Reconstruction and Development-IBRD**), המעניק אשראי למדינות ממעמד ביניים ונמוך בריבית רגילה של הבנק והאגודה הבינלאומית לפיתוח (**International Development Association-IDA**) הנותנת אשראי למדינות העניות ביותר בריבית נמוכה. ישנן שתי ביקורות עיקריות כלפי הבנק: הראשונה היא כי מדינות מלוות צברו חובות כלכליים אדירים כתוצאה מיישום פרויקטים שלא תאמו את צרכיהן. הביקורת השנייה היא ההתניה מצד הבנק העולמי שהמדינות המקבלות את ההלוואה יאמצו עקרונות כלכליים ליברליים, דבר שהוביל לעיתים לנזקים כלכליים וחברתיים באותן מדינות. הביקורת התעוררה בעיקר לאחר התמוטטות הגוש הסובייטי בו נאלצו המדינות החברות בו לבצע בין הפרטה מאסיבית, ליברליזציה של הסחר והסרת הפיקוח (קונצנזוס וושינגטון) - מדיניות כלכלית שלטווח הארוך הזיקה להן.

הגנה

Protection

הגנה כוללת את כלל הפעולות שנועדו להגן בצורה מלאה על זכויות כל בני האדם בעולם בהתאם לחוק הבינלאומי: המשפט ההומניטרי הבינלאומי, דרך החוק הבינלאומי למען זכויות אדם ודרך החוק הבינלאומי המגן על הפליטים. לפיכך, בכל מקום שנמצאים בני אדם תחת סכנה של אלימות, כפייה או נידוי - על ארגונים בינלאומיים לצמצם את הנזק בשלוש דרכים. ראשית, הם צריכים להגן על האוכלוסייה ו/או לעצור את דפוס ההתעללות באופן מיידי. שנית, עליהם לטפל באופן ישיר באוכלוסייה הנפגעת כדי להחזיר לה את כבודה האנושי ולהבטיח לה תנאי מחייה נאותים באמצעות פיצוי ושיקום. לבסוף, על ארגונים אלו לטפח ולעודד באיזורים אלו מוסדות, חוקים ונורמות שיפעלו על פי החוק הבינלאומי (Glossary of Humanitarian Terms)

הכשרות/מרכזים של פיתוח בינלאומי בישראל

International development schools/trainings in Israel

מכללת הגליל, מתמקדת בבריאות הציבור - בריאות הציבור, בניית תשתיות, ניהול, חקלאות ומים.

מרכז כרמל, המרכז להכשרה על שם גולדה מאיר הינו שלוחה של מש"ב. נושאים עיקריים: נושאים הקשורים למגדר, ילדים ונוער.

מרכז ויץ ברחובות ממומן על ידי מש"ב. מתמקד בפיתוח בר קיימא.

מרכז הדרכה בינלאומי על שם אהרון עפרי גם כן שלוחה של מש"ב ועוסק בהכשרת מורים, הכשרת מורים וחינוך למדע, לטכנולוגיה ולטכנולוגיה מידע ותקשורת.

המרכז לשיתוף והדרכה חקלאית בינלאומית סינדקו שיתוף פעולה של משרד החקלאות ומש"ב. עוסק בשיתוף טכני-חקלאי עם מדינות מתפתחות.

מכון הערבה ללימודי סביבה מלמד נושאים של פיתוח מנהיגות סביבתית במזרח התיכון.

המכון הבינלאומי למנהיגות בית ברל של ההסתדרות מתמקד בפיתוח עירוני, ניהול חירום, אבטחת ערים ועוד.

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות אדם

The Universal Declaration for Human Rights

ב-10 לדצמבר ב-1948 האספה הכללית של האומות המאוחדות אימצה את ההכרזה. הכרזה זו באה על רקע מלחמת העולם השנייה והשוואה בהם התרחשו ההפרות המחרידות של זכויות האדם ועל כן אחת מהפעולות הראשונות של האו"ם מיד עם היווסדו היה להקים את הוועדה לזכויות אדם במטרה לנסח את ההכרזה הזו. מסמך זה נחשב למסמך יסוד של הקהילה הבינלאומית בדבר זכויות האדם והאזרח ומתאר את זכויות האדם שצריכות לחול בכל מדינה ומדינה. יתר על כן, הצהרה זו ושתי האמנות מ-1966 (**האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות והאמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות**) למעשה מהוות את הבסיס לחוק הבינלאומי בדבר זכויות האדם ואף מכונות "גיליון הזכויות הבינלאומי". הסעיפים המרכזים בהצהרה: ההכרה כי כל בני האדם נולדו חופשיים ושווים, איסור מוחלט של אפליה על סמך רקע גזעי או על סמך כל רקע אחר, איסור מוחלט של תנאי עבדות ושל עינויים, שוויון בפני החוק, זכות למשפט צדק, זכות לחופש תנועה וזכות לבקש מקלט אם ישנה רדיפה, זכות לאזרחות, זכות להינשא, זכות להיות בעל קניין, זכות לחירות מחשבה, זכות להשתתף בבחירות, זכות לביטחון סוציאלי, זכות לעבוד וזכות לתנאי עבודה נאותים, זכות להתאגד, זכות למנוחה ופנאי, זכות להינשא, זכות לרמת חיים נאותה, זכות לחינוך, זכות להשתתף בחיי התרבות והמדע ועוד.

המדינות העניות ביותר בעולם

Least Developed Countries - LDC

אלו המדינות בעלות **מדד הפיתוח האנושי** הנמוך ביותר (כיום המדד שלהן עומד בין 0.35 עד 0.55). במדינות אלו התושבים מתפרנסים מהכנסה שנתית הנמוכה מ- \$1035 בממוצע וישנו שיעור גדול של אזרחים הסובל מתת-תזונה, ללא גישה למוסדות בריאות וחינוך ואף מאגאלפבתיות. בנוסף, מדינות אלו מאופיינות בקונפליקטים ובמלחמות אזרחים רבות שנים, שחיתות ואי יציבות פוליטית. יתר על כן, רוב המדינות השייכות ל"מועדון" הזה סובלות משלטון דיקטטורי וחלקן הגדול מתקשה להתמודד עם מגפת האיידס. כיום 48 מדינות נמצאות ברשימה זו, מתוכן 34 מדינות ביבשת אפריקה.

המועצה הכלכלית החברתית

United Nations Economic and Social Council-ECOSOC

מועצה זו הוקמה בעקבות החלטה במגילת האומות המאוחדות כי יוקם גוף שתפקידו יהיה לבצע וליזום מחקרים בנושאים כלכליים, חברתיים, תרבותיים, בריאותיים ועוד (סעיף 61 פרק 10 מהמגילה). המועצה משמשת כגוף המתאם של 14 סוכנות, ארגונים ונציבויות של האו"ם ואחראית בין היתר לקבוע את המדיניות של האו"ם בנושא הכלכלי-חברתי ולגבש בתחום זה אמות מידה והמלצות עבור מדינות בנוגע לכיצד עליהן לפעול. עם זאת המלצותיה אינן מחייבות את המדינות השונות. במועצה חברות 54 מדינות שנבחרות לקדנציות של שלוש שנים (Glossary of Humanitarian Terms).

העולם השלישי

Third World

מושג זה הוטבע לאחר התפרצות המלחמה הקרה לאחר ש-116 מדינות באפריקה, באסיה ובדרום אמריקה בחרו להשתייך למדינות הבלתי מזדהות (קרי, לא להזדהות עם העולם המערבי שנקרא העולם הראשון ולא להזדהות עם הגוש הסובייטי שנקרא העולם השני). שלא במקרה, רוב המדינות הבלתי מזדהות היו מדינות שהשתחררו זה לא כבר מהקולוניאליזם והיו על כן מדינות מתפתחות לאותה תקופה.

בהדרגה המושג "עולם שלישי" קיבל קונטציה כלכלית ופחות פוליטית מכיוון שרוב המדינות הללו לא הגיעו לדרגת פיתוח של מדינות ה-OECD. בשנות ה-80 הכלכלן פיטר באואר הציע להיפטר מהמושג הזה מכיוון שמבחינה פוליטית הוא כבר היה מושג אנכרוניסטי (לאחר התפרקות ברית המועצות, כל אחת מהמדינות בגוש הסובייטי נקטה במדיניות חוץ שונה לחלוטין) ומבחינה כלכלית-מדינות רבות כבר לא השתייכו לרמת פיתוח נמוכה, כדוגמת אינדונזיה. נוסף לכך, רבים טענו כי מושג זה איננו ראוי מכיוון שנקודת המבט שלו היא מערבית והיא מסתכלת בעליונות ובאדנות על מדינות אלו (עולם ראשון, לעומת עולם שלישי). לאחר התמוטטות הגוש הסובייטי, המונח המקובל למדינות עם רמה כלכלית נמוכה הינו "מדינות מתפתחות".

העצמה

Empowerment

תהליך אשר מאפשר לאנשים להלחם טוב יותר כנגד החלטות, מדיניות, תהליכים ומוסדות שפגעו בחייהם (Glossary of Humanitarian Terms).

הצהרת המילניום / יעדי המילניום

Millennium Declaration / Millennium Development Goals- MDGs

בועידת הפסגה של המילניום שהתכנסה בספטמבר 2000, החליטו כל המדינות החברות באו"ם פה אחד להגשים שמונה יעדים עד 2015 ולעמוד בהתחייבות זאת תוך כדי שיתוף פעולה בינהן. יעדים אלו מכונים "יעדי המילניום", ונועדו לשפר את גורל האנושות במאה ה-21 היעדים הינם: למגר את העוני הקיצוני (ר' מושג) ואת הרעב, להשיג חינוך יסודי אוניברסלי, לקדם שוויון בין המינים ולהעצים נשים, להפחית תמותת ילדים עד גיל 5 מתחת ל-60%, להפחית את תמותת האימהות מתחת ל-75%, למגר את הפצת והתפשטות האיידס והמלריה, להבטיח קיימות סביבתית ולשפר עד שנת 2020 את חייהם של 100 מיליון מהתושבים בשכונות העוני ולבסוף הרחבת השותפות הגלובלית למען פיתוח.

לאחר 15 שנה ניתן להגיד כי חלק מהיעדים התממשו: מספר האנשים החיים בעוני קיצוני ירד ב-130 מיליון איש, אחוז תמותת הילדים ירד מ-103 ל-1000 איש ל-88, וישנם אנשים רבים יותר בעולם המתפתח עם גישה למים ולתנאי היגיינה משופרים (כ-2.6 מיליון איש). כמו כן, לראשונה כל המדינות בחנו מביחנה סטטיסטית נתונים של חינוך בסיסי, העצמת נשים וקיימות - דבר שהוביל ליותר שקיפות וליותר שיתוף פעולה בין מדינות מתפתחות ומפותחות ושדחף מדינות רבות לשפר את יעדיהם לטווח הארוך. עם זאת, המימוש ביעדים היה בלתי אחיד ונוסף לכך הייתה ביקורת על דרך המדידה (התעסקות יתר במדדים כלכליים שלא משקפים פיתוח והתעלמות של מדדים הבוחנים צדק אמיתי וזכויות אדם). בעקבות התוצאות והביקורות הללו, החליט האו"ם להרחיב את היעדים באג'נדת פיתוח בר קיימא ל-2030 ולשנות בצורה חלקית את הקריטריונים למדידה.

(An Introduction to Development and Capacity Development Approach, edited By Severine Deneulin and Lila Shahani, UN Millennium Development Goals Website, p. 16-17 and p.66-68).

הצהרת פריז

Paris Declaration

הצהרה שאומצה ב-2 במרץ 2005 ע"י למעלה ממאה ראשי מדינות, ראשי סוכנויות ופקידים בכירים. תוכנית זו נועדה לשפר את מערך הסיוע מצד המדינות התורמות, לעודד שקיפות בקרב מדינות תורמות ומתפתחות ולהגביר את התמיכה כלפי מדינות מתפתחות אשר גיבשו תוכניות אופרטיביות לפיתוח כלכלי. ההצהרה התקבלה במסגרת צעדים משלימים ליעדי הפיתוח של המילניום (ראה ערך) של האו"ם ולהצהרת מונטריי הקוראת על הגדלת נפח הסיוע. הצהרה באה בהמשך להצהרת רומא מפברואר 2003 שפעלה לשפר את שיתוף הפעולה בין מדינות מתפתחות ותורמות ובהמשך לועידה במרקש מפברואר 2004 שהעמידה חמש עקרונות מעשיים לניהול תוכניות פיתוח בהתאם ליעדי המילניום של האו"ם. ב-16 במאי 2007 חתמה מ"מ רה"מ ושרת החוץ דאז, ציפי לבני, על "הצהרת פריז".

הקרן הבינלאומית לפיתוח חקלאי

International Fund for Agricultural Development-IFAD

זוהי סוכנות בינלאומית הכפופה לאו"ם שנוסדה ב-1977 ומושבה הוא ברומא. תפקידה הוא לעזור לאנשים באיזורים כפריים עניים, להגדיל את תפוקתם החקלאית ובכך לסייע במיגור הרעב. נושאים עיקריים בהם סוכנות זו עובדת: יצירת גישה טובה יותר למשאבי טבע (מים, אדמה, זרעים), טכנולוגיה טובה ושימושית (לדוגמה, שימוש במערכות השקיה), עזרה לחקלאים בתחום הפיננסי, ניהול שוק תחרותי בתחום זה ועוד. הסיוע לחקלאים במדינות מתפתחות הינו כיום אקוטי מתמיד מכיוון שעל פי הנתונים הרשמיים של IFAD, ישנם כיום 3 מיליארד חקלאים במדינות מתפתחות המהווים כ-40% מכלל האוכלוסייה בעולם, אך המייצגים יותר מ-70% מכלל האוכלוסייה הענייה והרעבה ביותר בעולם.

התוכנית הסביבתית של האו"ם

United Nation Environment Programme-UNEP

תוכנית שיצאה לדרך בשנת 1972 במטרה לקדם פיתוח בר קיימא ופרקטיקות סביבתיות ברחבי העולם. פעילותה מכסה מגוון רחב של נושאים - איכות הסביבה באטמוספירה, מערכות אקולוגיות יבשתיות, קידום של מדע סביבתי וחיזוק יכולת התגובה בשעת חירום בעת אסונות סביבתיים. הארגון מתחלק לחמש קבוצות איזוריות וישראל מסיבה פוליטית משתייכת לקבוצת מערב אירופה (WEOG) (מתוך האתר של המשרד לאיכות סביבה). בועידת ריו 20+ שהתקיימה ביוני 2012, המדינות החליטו לחזק את מעמדה ותפקידה של UNEP וגם כן לפעול למימוש יעדים קונקרטיים בהקשר של הגנה על הסביבה. זהו תהליך אשר בסופו הרחיב את מספר היעדים הקשורים לקיימות (בעיקר יעדים מספר 13 עד מספר 15) ועיצב רבות את תוכנה של **אג'נדת הפיתוח בר-קיימא לשנת 2030**.

זכויות אדם / החוק הבינלאומי לזכויות אדם

Human rights / Human rights law

זכויות אדם נובעות מההנחה הבסיסית כי כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערך שלהם ובזכויותיהם. הנחה נוספת הינה כי כל אדם זכאי לזכויות ולחירויות ללא אפליה כלשהי מטעמי גזע, צבע, מין, לשון, דת, דעה פוליטית או דעה בסוגיות אחרות, מוצא לאומי או חברתי, קניין, לידה או מעמד אחר. זכויות אוניברסליות אלו מובטחות על ידי החוק, הסכמים, המשפט הבינלאומי המנהגי, העקרונות הכלליים ומקורות דין נוספים מתוך המשפט הבינלאומי. **החוק הבינלאומי לזכויות אדם** מטיל חובה על מדינות לקדם ולהגן על זכויותיהם וחירותם של יחידים וקבוצות ומונע מהן לבצע פעולות השוללות זכויות וחירויות אלו (Glossary of Humanitarian Terms). ראוי לציין כי עקרונות זכויות האדם חלים גם בעת שלום וגם בעת מלחמה. זכויות האדם מגולמות בהכרזה **לכל באי עולם בדבר זכויות אדם** משנת 1948, יחד עם האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות (ICCPR) והאמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות (ICESCR) - שתיהן נחתמו משנת 1966. בנוסף לשלושת המסמכים הללו, האו"ם ניסח אמנות נוספות המתייחסות כולן להגנה על זכויות אדם של אוכלוסיות ספציפיות פגיעות יותר, אחת מהן הינה האמנה בדבר מעמדם של הפליטים שנחתמה ב-1951 ונכנסה לתוקף 1954.

חברה אזרחית

Civil Society

החברה האזרחית מתייחסת לכלל המוסדות שבלתי תלויים בממשלה כגון ארגונים לא ממשלתיים וארגוני זכויות אדם, פעילים עצמאיים ומגיני זכויות אדם, קהילות דתיות, ארגוני צדקה, אוניברסיטאות, איגודים מקצועיים, אגודות המתמחות במשפט, משפחות ושבטים. החברה האזרחית המקומית הינה אחת מהמקורות החשובים ביותר לסייע הומניטרי והגנה אזרחית בשעת חירום (Glossary of Humanitarian Terms).

חירום / סיוע חירום

Emergency / Emergency Relief

חירום אירוע פתאומי ובדרך כלל בלתי צפוי, המחייב לנקוט בצעדים מיידיים וזאת כדי למזער השלכות השליליות שלו. **סיוע חירום** סיוע מיידי חיוני עבור קורבנות בזמן משבר וסכסוך אלים. רוב סיוע החירום מופעל בהתראה קצרה ויש לו תקופת ביצוע קצובה (יעדי פרויקט בדרך כלל יושלמו תוך שנה). מטרתו העיקרית של סיוע חירום היא להציל חיים. (Glossary of Humanitarian Terms).

חנינה

Amnesty

ערבות משפטיות הפוטרת יחידים או קבוצת אנשים מאחריות לעבירות פליליות או פוליטיות. חנינה זו איננה תקפה על פי החוק הבינלאומי למבצעי רצח עם, פשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות ובשום תנאי ניתנת להם חנינה מפני העמדה לדין. (Glossary of Humanitarian Terms).

כנס יום הפיתוח הבינ"ל

International Development Day

כנס לציון יום הפיתוח הבינ"ל שנקבע ע"י האו"ם מצוין בעולם מידי שנה ב-24 באוקטובר. מטרתו של יום זה הינה להעלות את נושא הפיתוח הבינלאומי ואת אתגריו לסדר היום הציבורי הבינלאומי בניסיון לסייע למדינות המתפתחות. הסיוע ניתן בתחומים שונים כגון: אבטחת מזון ותזונה, שינויי אקלים, אנרגיה, בריאות, חינוך, מגדר ועוד.

לימודים בתחום הסיוע והפיתוח בישראל

Humanitarian Aid and International Development Studies in Israel

פיתוח קהילות תואר שני: לימודי פיתוח קהילות באוניברסיטה העברית, תוכנית ללימודי פיתוח קהילות גלוקל האוניברסיטה העברית.
מצבי חירום ואסון תואר שני: התוכנית הרב תחומית לניהול מצבי אסון וחירום אוניברסיטת תל אביב, התמודדות עם מצב חירום אוניברסיטת חיפה, רפואת חירום M.E.M אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
חקלאות, מדבור וביטחון תזונתי תואר שני: התוכנית לבטיחות ולביטחון תזונתי במרכז מנה אוניברסיטת תל אביב, בית הספר הבינלאומי ללימודי מדבר שלוחת שדה בוקר מטעם אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
הגירה ופליטים תואר שני: התוכנית הבינלאומית ללימודי הגירה אוניברסיטת תל אביב, המכון להגירה ושילוב חברתי המרכז האקדמי רופין.
נושאים נוספים בתחום פיתוח בינלאומי תואר ראשון: עבודה סוציאלית בינלאומית מרכז ספיר, התוכנית הבין-אוניברסיטאית ללימודי אפריקה אוניברסיטת תל אביב, אוניברסיטת בן גוריון והאוניברסיטה הפתוחה. תואר שני: התוכנית הבינלאומית בהתפתחות הילד אוניברסיטת חיפה.

מדד ג'יני

Gini Coefficient

מדד ג'יני מחשב את רמת השוויון / אי השוויון של מדינה על ידי השוואת ההכנסה המצטברת של הקבוצות השונות באוכלוסייה. אם לדוגמה העשירון העליון משתכר 10% מההכנסה של כלל המשק, שני העשירונים העליונים משתכרים 20% מההכנסה של כלל המשק וכי-יש לנו רמה שיוונית מלאה, אך אם לדוגמה העשירון העליון מרויח 90% מההכנסה של כלל המשק-יש כאן חברה עם אי שוויון גבוה מאוד. את מדד אי השוויון מחשבים בין 0 ל-1 כאשר רמת שוויון מלאה הינה שווה ל-0 ואילו רמת אי שוויון מוחלטת הינה שווה ל-1. אין קשר חד-חד ערכי בין רמת הפיתוח לרמת אי השוויון אך מדד הג'יני גבוה מאוד ברבות מן המדינות המתפתחות.

מדד הפיתוח האנושי

Human Development Index-HDI

מדד הפיתוח האנושי הינו שקלול של רמת ההכנסה הלאומית, תוחלת החיים ורמת ההשכלה (שיעור האוריינות והשתתפות במוסדות ההשכלה בכל הגילאים) בכל מדינה ומדינה. כלי זה פותח ב-1990 על ידי הכלכלן הפקיסטני מחבוב אל חאק ובשיתוף פעולה של חתן פרס הנובל **אמרטיה סן** וזהו המדד העיקרי שסוכנות הפיתוח של האו"ם נשענת עליו. ישנה ביקורת כלפי המדד הזה כי הוא נשען בעיקר על מדידה קפיטליסטית ואין בו ביטוי למאפיינים חשובים שמודדים פיתוח של מדינה, לדוגמה, שמירה ושימור של איכות סביבה. על כן, היו כאלו שהציעו שיטות מדידה אחרות לדוגמה **אושר לאומי גולמי**. ישראל בשנת 2014 נמצאה במקום 19 במדד הפיתוח האנושי ותחת קבוצת **המדינות המפותחות**. עם זאת כאשר מוסיפים את מרכיב אי השוויון למדד, ישראל ירדה במדד מ-0.88 ל-0.79.

מדינה מפותחת

Developed Country

מדינות מפותחות נקבעות כיום על ידי שני מדדים עיקריים: רמת הכנסה גבוהה (תמ"ג) או על פי הרמה במדד הפיתוח האנושי. כיום ישנן 49 מדינות ברשימה זו ומדד הפיתוח האנושי של כולן הוא מעל ל-0.8.

מדינה מתפתחת

Developing Country

כל המדינות שאינן ברשימת המדינות המפותחות. ישנה ביקורת על המושג הזה מכיוון שהקריטריונים הללו מבוססים על גישה פוליטית/ כלכלית של העולם "המפותח" (או עולם ראשון-כפי שכינו אותו בעבר). למרות הביקורת, נמצאה קורלציה חזקה בין רמת ההכנסה לנפש לרמת הפיתוח של המדינות.

מדיניות של תיעוש כתחליף ליבוא

Import Substitution Industrialization (ISI)

בין שנות ה-50 לשנות ה-80 אימצו מדינות מתפתחות ולמפותחות והעצימה את התלות של המדינות המתפתחות (ר' **תאוריית התלות**). בכדי לשבור את התלות הזו, טענו המצדדים בגישה זו, על המדינות לנקוט במדיניות שתעודד תיעוש ותגביל את היבוא ולפתח כלכלה ריכוזית שתעודד את היצוא ואת הצמיחה של אותה מדינה. בשנות ה-50 חסידי הגישה "תיעוש כתחליף ליבוא" הצביעו על כך שמרבית המדינות המתפתחות נקטו במאות ה-16 עד ה-18 בשיטה דומה כדי לפתח את תעשייתם ואת המדינה שלהם.

מדינות מתפתחות רבות פנו אחת משתי הדרכים: בעוד מדינות אסיה נקטו לרוב במדיניות המעודדת יצוא (export substitution industrialization), מדינות דרום אמריקה ואפריקה נקטו בגישה של התיעוש כתחליף ליבוא. לעומת המדיניות של מדינות מזרח אסיה שנחשבת למוצלחת יחסית, הדעות חלוקות אם מדיניות "תיעוש כתחליף ליבוא" הצליחה או אם לא. התומכים במדיניות זו מצביעים על הצלחות במספר מדינות בדרום אמריקה לדוגמה בארגנטינה, ברזיל ומקסיקו (צריך עם זאת לזכור כי ההצלחה של מדינות ספציפיות אלו יכולה לנבוע מכך שהן מדינות גדולות ועל כן קל לפתח תעשייה מקומית וכי יכולים להיות גורמים נוספים שגרמו לצמיחה כלכלית, לדוגמה שינוי שיטת הממשל למשטר דמוקרטי). לעומת זאת, המתנגדים לגישה זו אומרים כי מדיניות זו היא זו שגרמה למשבר הכלכלי בדרום אמריקה בשנות ה-80 ולדשדוש בהתפתחות של המדינות באפריקה ובמזרח התיכון. במדינות רבות באפריקה ובמזרח התיכון לדוגמה מניעת היבוא ומדיניות ריכוזית הביאו לכך שהתיעוש היה מלאכותי ולא תחרותי כך שזה עיכב את הצמיחה של מדינות אלו.

מוסדות פיננסיים בינלאומיים

International Financial Institutions

מוסדות פיננסיים שנוסדו על ידי יותר ממדינה אחת ועל כן כפופות לדין הבינלאומי. כמו כן, בעלי המניות של המוסדות הפיננסיים הללו הם בדרך כלל נציגי המדינות.

מוסדות פיננסיים בינלאומיים העוסקים בפיתוח בינלאומי מכונים בנקי פיתוח בינלאומיים (Multilateral Development Banks) שמייצעים למדינות מתפתחות כיצד לפתח את מדינתם ומעניקים הלוואות אטרקטיביות או מענקים למדינות הזקוקות לכך. חברות בו גם המדינות התורמות וגם המדינות המבקשות סיוע כלכלי. בקבוצה זו נמצא הבנק העולמי, הקרן הבינלאומית לפיתוח חקלאי ובנקים איזוריים לפיתוח (כגון ה-The African Development Bank, The Asian Development Bank ועוד). מוסד פיננסי בינלאומי נוסף שהשפיע מאוד על הפיתוח הבינלאומי באופן עקיף הינו קרן המטבע הבינלאומית.

מלכודת עוני - ג'פרי זקס

Poverty Traps - Jeffrey Sachs

המושג "מלכודת העוני" הפך מושג שגור בקרב מומחי כלכלת פיתוח עם פרסום ספרו של הכלכלן ג'פרי זקס "קץ העוני" ב-2005. לטענתו של ג'פרי זקס, מדינות עניות רבות והעניים החיים במדינות אלו אינם יכולים לצאת מהמצב בכוחות עצמם כי מלכתחילה אין להם מספיק משאבים כדי לצאת מהעוני (השקעה על חינוך, תשתיות וכו') על כן, דור לאחר מכן המדינות נשארות עניות והעוני הזה מונצח גם לדורות הבאים. לפיכך, כדי לחמוק ממלכודת זו הוא הציע שהמדינות התורמות תמחקנה את החוב כלפי מדינות מתפתחות ויעניקו סיוע של 0.7% מתקציבן. זקס הזהיר במאמריו ובריאונוט עמו כי אי טיפול בעוני יביא לצמיחת טרור, מחלות ואי סדר חברתי. (מתוך "על עוני שמעתם?"-ריאיון של גדעון עשת עם ג'פרי זקס וסכומים על כתביו של ג'פרי זקס).

האם זקס צודק וקיימת מלכודת עוני בעולם? על פי האקונומיסט (Do Poverty Traps Exist?, September 2014) לרוב המדינות המתפתחות יש רמת הכנסה לנפש גבוהה יותר ב-2010 מאשר ב-1960, אך יחד עם זאת רמת הצמיחה של המדינות העניות ביותר נשארה נמוכה מאוד יחסית (צמיחה של 0.67% במוצע) ובחלק מן המדינות הללו הייתה אף צמיחה שלילית על פני חמשת העשורים האחרונים-כלומר המאמר מאושש את קיומם של מלכודות העוני.

מנדט

Mandate

המסגרת המשפטית המגדירה את תחומי האחריות של סוכנויות וכוחות השלום של האו"ם ושל ארגונים בינלאומיים נוספים כגון הוועד הבינלאומי של הצלב האדום.

- המנדט של סוכנויות האו"ם, כגון UNICEF ונציבות האו"ם לפליטים, נקבעים על ידי האסיפה הכללית. יש צורך שלכל סוכנויות האו"ם ינתן מנדט ברור ומוגדר וזאת כדי להבטיח שכל הנושאים ההומניטריים מטופלים באופן ראוי ועקבי. עם זאת, ההגנה על **העקורים** איננה מטופלת בלעדית על ידי סוכנות אחת ועל כן לעת עתה יחידת העקורים של ארגון OCHA נושאת באחריות לתאם עם הסוכנויות השונות את ההגנה על העקורים כדי להבטיח שהאינטרסים שלהם יהיו מוגנים.

- המנדט של כוחות השלום של האו"ם נקבעים על ידי מועצת הביטחון. תנאי הכרחי הינו כי כל כוח או"ם המגיע לאיזורי קונפליקט יהיה גדול מספיק, מצויד היטב ובעל כמות משאבים מתאימה כדי להצליח במשימתו (Glossary of Humanitarian Terms).

מניעה

Prevention

פעילויות שנועדו למנוע באופן מוחלט את ההשפעות השליליות של האסונות ו/או אמצעים שנועדו לצמצם את הנזקים הסביבתיים, הטכנולוגיים והביולוגיים הקשורים לאסונות אלו. הערה: אם ישנן יכולות חברתיות וטכניות והתועלת גוברת על העלות, אזי קרוב לודאי ישנה הצדקה להשקיע בצעדים מניעתיים באיזורים אשר לעתים קרובות מושפעים מאסונות. צעדים אלה לא חייבים לכלול בניית תשתית חדשה. או שאינם מבניים. גם במוסדות החינוך ובמוסדות ציבוריים אחרים, ניתן להעלות את רמת המודעות, לקדם "תרבות של מניעה" ולעודד פעילויות מניעה מקומיות.

הגדרה נוספת: מניעה כוללת את כל הפעילויות שנועדו לספק הגנה מאסונות לטווח ארוך. היא כוללת בניית תשתיות ואמצעי מיגון פיזיים נוספים וכמו כן צעדי חקיקה שיפקחו על שימוש נאות בקרקע ועל התכנון עירוני. (Glossary of Humanitarian Terms).

מקלט / מבקש מקלט

Asylum / Asylum Seeker

מקלט מדינה שמעניקה הגנה בשטחה לאנשים ממדינה אחרת הנמלטים מרדיפות או מסכנה חמורה. **מבקש מקלט** אדם אשר עזב את ארץ המוצא שלו, הגיש בקשה להכיר בו כפליט במדינה אחרת ושבקשתו להכיר בו כמעמד פליטי טרם אושררה סופית על ידי מדינת המקלט הפוטנציאלית. מבקשי מקלט בדרך כלל זכאים להישאר בשטחה של מדינת המקלט עד אשר ייקבע הסטטוס שלהם ועד אז עליה לנהוג בהם בהתאם לסטנדרטים הבסיסיים של זכויות אדם. חשוב לציין כי לא כל מבקש מקלט בסופו של דבר יוכר כפליט, אך כל פליט היה תחילה מבקש מקלט. (Glossary of Humanitarian Terms).

נציבות האו"ם לפליטים

UNHCR - United Nations High Commissioner for Refugees

נציבות זו נוסדה ב-1950 ומקום מושבה הינו בג'נבה, שווייץ. מוסד זה הינו הגוף המרכזי שדואג בשמירת הזכויות ולבטחונם של הפליטים. גוף זה גם כן מטפל במבקשי מקלט (Asylum Seekers) ובאנשים מחוסרי אזרחות (stateless persons) אך אין לה אחריות בלעדית על עקורים. תפקיד הנציבות הינו לוודא שפליטים מקבלים את המקלט לו הם זכאים כך שאינם מחויבים לחזור לארץ מוצאם (זאת על פי הקריטריונים של האמנה בדבר מעמדם של הפליטים). לאחר שהפליטים הגיעו למקום מבטחים ראשוני, תפקיד הנציבות הינו לדאוג להם לטווח ארוך ולעזור לפליטים להתחיל את חייהם מחדש-בין אם במדינה הקולטת, בין אם במדינות אחרות או בין אם במדינת המוצא במקרה שהמצב מאפשר זאת והפליטים אכן רוצים לחזור (סיגל רוזן וענת בסר).

סיוע בילטרלי

Bilateral Aid / Bilateral Assistance

סיוע שהמדינות התורמות שולטות על ההוצאות על פי שיקול דעתם. הסיוע עשוי לכלול שליחת אנשי צוות, אספקה, ציוד, מימון ישיר למדינות הנזקקות או לארגונים לא ממשלתיים. סיוע זה כולל גם תקציב מיוחד מראש לעזרה/לפעילות בשטח של ארגונים בינלאומיים וסוכנויות או"ם (Glossary of Humanitarian Terms).

סיוע הומניטרי

Humanitarian Aid/Humanitarian Assistance

סיוע שנועד להציל חיים ולהפחית את הסבל של האוכלוסייה שנפגעה מהמשבר. סיוע בינלאומי חייב להנתן בהתאם לעקרונות ההומניטריים הבסיסיים של אנושיות, הוגנות ונייטרליות - כפי שצוין בהחלטה 46/182 בעצרת הכללית של האו"ם. בנוסף, האו"ם ישאף תמיד לספק סיוע הומניטרי תוך כיבוד מלא של ריבונות המדינה.

ניתן להגדיר סיוע תחת שלוש קטגוריות - סיוע ישיר, סיוע בלתי ישיר ותמיכה בתשתית - כשהמבדיל ביניהם הוא דרגת הקשר הישיר בינם לבין האוכלוסייה הנפגעת (Glossary of Humanitarian Terms).

סיוע רב צדדי

Multilateral Aid / Multilateral Assistance

סיוע זה הינו המימון שמקבלים סוכנויות האו"ם, ארגונים בינלאומיים והנציבות האירופאית על ידי המדינות התורמות. בניגוד לסיוע בילטרלי, ארגונים אלו יכולים להשתמש בתקציב זה תחת המנדט שלהם לפי ראות עיניהם (Glossary of Humanitarian Terms).

סנגוריה

Advocacy

סנגוריה בהקשר של הסיוע ההומנטרי מתייחסת לכלל המאמצים לקדם ולפעול כדי שיכובדו העקרונות והחוקים של המשפט ההומנטרי. זאת במטרה להשפיע על הרשויות הפוליטיות הרלוונטיות, בין אם אלו ממשלות רשמיות, הקבוצות המורדות או שחקנים נוספים שאינם קשורים לממשלה. ניתן להוסיף בהקשר הזה גם סוכנויות סיוע בינלאומיות, לאומיות ומקומיות (Glossary of Humanitarian Terms).

עקורים

Internally Displaced Persons - IDPs

אנשים פרטיים או קבוצה של אנשים שנאלצו להימלט או שברחו מבתם וממקום מגוריהם כדי להמנע מקונפליקטים חמושים, מצבים של אלימות, הפרה של זכויות אדם, או מאסון טבע או בידי אדם שנגרם באיזורם - אך עם זאת נשארו בארצם ולא חצו את הגבול (Glossary of Humanitarian Terms).

העקורים נמצאים במצב רגיש במיוחד. זאת מכיוון שגם אם הם עזבו מאותן הסיבות שהפליטים עזבו, הם נמצאים תחת הריבונות והחסות של הממשלה שלהם גם כשזו הייתה האחראית לבריחה שלהם. כאזרחים של מדינה, העקורים זכאים לקבל הגנה וזכויות בסיסיות על פי עקרונות זכויות האדם והחוק הבינלאומי. על אף שזה לא היה המנדט המקורי שלה, UNHCR מטפל גם בעקורים בצורה ממוקדת ומפקח על הגנתם של העקורים, דואג לצרכי העקורים כשהם בשטח מקלט וגם מתאם ומנהל מחנות.

מכיוון שטבעה של המלחמה השתנה בעשורים האחרונים, וישנם יותר ויותר סכסוכים פנימיים בתוך המדינה עצמה, מספר העקורים גדל באופן משמעותי. על פי הנתונים של נציבות האו"ם לפליטים לשנת 2011, ישנם כ-26.4 מיליון עקורים ברחבי העולם כאשר היא הצליחה לטפל ב-15.5 מיליון איש בלבד. כיום, המצב של הפליטים החריף אף יותר מכיוון שבעקבות המשבר עם סוריה ובמזרח התיכון מספר העקורים עלה באופן משמעותי ומגיע ל-38.2 מיליון איש.

פיתוח (גישות בפיתוח) / פיתוח בינלאומי

Development / International Development

פיתוח הוא תהליך היוצר צמיחה, התקדמות, שינוי חיובי או התווספותם של תשתיות ואמצעים כלכליים, סביבתיים, חברתיים ודמוגרפיים. מטרת הפיתוח היא העלאת רמת ואיכות החיים של האוכלוסייה, ויצירת/הרחבת הזדמנויות התעסוקה המקומיים לאזור, מבלי לפגוע במשאבי הסביבה. פיתוח ניכר בעין ושימושי (גם אם לא בטווח המידוי) אך הינו גם שינוי איכותי ויוצר תנאים להמשכיות השינוי. העיסוק בפיתוח במישור הבינלאומי החל במחצית השניה של המאה העשרים מתוך הבנה שצמיחה כלכלית לא מביאה בהכרח לעלייה ברמת ואיכות החיים של האוכלוסייה ברחבי העולם, ויש צורך לשים דגש על מדיניות ספציפית שתנתב משאבים ותאפשר מוביליות חברתית וכלכלית לשכבות אוכלוסייה שונות (מתוך האתר של סיד ישראל).

פליט / מחנה פליטים / דיני פליטים

Refugee / Refugee camp / Refugee laws

פליט הינו אדם שיש לו פחד מבוסס היטב כי הוא נרדף מטעמי גזע, דת, אזרחות, השקפתו הפוליטית או בגלל השתייכותו לקבוצה חברתית מסוימת. הוא יכול להחשב לפליט גם כתוצאה של מעשה תוקפנות, שליטה או כיבוש של מדינה אחרת ובשל ארועים חיצוניים המפרים לחלוטין את הסדר הציבורי באיזור ספציפי או בכל שטחה של מדינת המוצא או הלאום שלו. כתוצאה מנסיבות אלו- הפליט נאלץ לעזוב את מקום מגוריו הרגילים שלו על מנת לחפש מקלט מחוץ למדינת המוצא שלו או למדינת הלאום שלו ואינו מסוגל או אינו מוכן, בגלל הפחד שלו, להסתמך על ההגנה של מדינת המוצא או הלאום שלו.

מחנה פליטים חלקת אדמה שמשמשת באופן זמני את הפליטים שנמלטו מעימות מזוין. סוכנויות האו"ם, במיוחד נציבות האו"ם לפליטים וארגונים הומניטריים אחרים מספקים את השירותים הבסיסיים במחנות פליטים כולל מזון, תברואה, בריאות, רפואה וחינוך. מחנות אלה באופן אידיאלי ממוקמים לפחות 50 קילומטר מהגבול הבינלאומי הקרוב ביותר וזאת כדי למנוע פשיטות והתקפות אחרות על המחנה ועל תושביו.

דיני פליטים הן אסופת חוקים של המשפט הבינלאומי המנהגי ושל כלל המסמכים המשפטיים הבינלאומיים, האזוריים והמקומיים במדינה אשר קובעים את הסטנדרטים המשפטיים להגנה על הפליטים. הבסיס לדיני הפליטים הינו האמנה בדבר מעמדם של הפליטים מ-1951 והפרוטוקול האופציונלי שלה מ-1967. נציבות האו"ם לפליטים היא הגוף האחראי לספק הגנה בינלאומית לפליטים ולחפש פתרונות קבע לבעיותיהם מתוקף ההחלטה של עצרת האו"ם בדצמבר 1950 (Glossary of Humanitarian Terms).

צמיחה כלכלית

Economic Growth

צמיחה כלכלית הינה אחד מהמדדים שהכלכלנים מרבים להשתמש כאשר בוחנים את מידת הפיתוח הכלכלי של מדינות מתפתחות. כדי לאמוד את הצמיחה, יש לחשב את אחוז השינוי בתוצר המקומי הגולמי לאורך תקופה. עם זאת, צמיחה כלכלית של מדינה לא בהכרח מעידה על עלייה ברמת הפיתוח. ייתכן שהנסיבות לצמיחה לאורך תקופה ספציפית הן כי העשירון העליון באותה מדינה התעשר בעוד מעמדן של השכבות לא השתנה וזה כלל לא מעיד על עלייה ברמת הפיתוח של אותה מדינה.

קללת משאבי הטבע / המחלה ההולנדית / פרדוקס העושר

The Dutch Deseas / Resource Curse / Paradox of Plenty

המונח **המחלה ההולנדית** נטבע ב-1977 על ידי ה"אקונומיסט" אשר אבחן תופעה כלכלית מפתיעה שדווקא בעת שנתגלה בהולנד גז, חלה ירידה במגזר הייצור. מקרה זה ומקרים דומים של מדינות עשירות באוצרות טבע אך עם צמיחה והיא מחדשת או עם תמ"ג נמוך מוסבר בכך שמדינות אלו, בגלל עושרן באוצרות טבע, משקיעות פחות בסקטורים שלטווח ארוך מעודדים צמיחה. תיאוריה זו מערערת את ההנחה שאוצרות טבע הן גורם חיוני להתפתחות כלכלית של מדינה ובהכרח יביאו לצמיחה כלכלית.

קרן האו"ם לאוכלוסין

UNFPA - United Nations Population Fund

קרן זו קמה ב-1969 ועוסקת בעיקרה בבריאות מינית ובתכנון משפחה. סוכנות זו נוגעת בטבואים חברתיים רבים של חברות מסורתיות: היא מעודדת למשל נשים להנשא בגיל מאוחר יותר כדי למנוע מחלות הנגרמות בגיל ילודה צעיר וגם כדי לעודד שוויון בין המינים. סוכנות זו פתחה בקמפיינים נרחבים כנגד מילת נשים והעלאת מודעות למנוע מצב של פיסטולה עבור יולדות (פגיעה בנרתיק שנוצרת אצל נשים במדינות מתפתחת מכיוון שהן יולדות בגיל מוקדם ומיילדים אותן בתנאי שטח). כמו כן, אחת ממטרות הקרן היא עריכת מחקרים וסטטיסטיקות בנושא אוכלוסין, כדי לבדוק נושאים מגדריים, נושאים של פיתוח כלכלי, קיימות וכו'. בהקשר לאג'נדת פיתוח בר קיימא עד **שנת 2030** סוכנות זו אחראית בעיקר לישום יעדים מספר 3, 4 ו-5 ואחראית בין היתר להעלאת המודעות לבריאות מינית ולהעלאת רמת השוויון בין שני המינים (גם על ידי תכנון משפחתי) כדי שנשים תוכלנה ללמוד וכדי שאיכות חייהן תשתפר.

קרן האו"ם לפיתוח הון

United Nations Capital Development Fund-UNCDF

קרן זו נוסדה ב-1966 ועוזרת לפתח את כלכלותיהן של מדינות מתפתחות על ידי מתן מענקים והלוואות. קרן זו מעודדת השקעות גם ברמה המיקרו כלכלית וגם ברמה המאקרו כלכלית. כך לדוגמה, היא עוזרת לעסקים קטנים להקים עסק ולחקלאים לרכוש טכנולוגיות חדישות בתחום ההשקיה וגם מסייעת למועצות מקומיות ואף לממשלות לבנות תשתית חיונית. בהקשר לאג'נדת פיתוח בר קיימא עד **שנת 2030** סוכנות זו אחראית בעיקר לישום יעדים מספר 1, 3 ו-7 דהיינו, על ידי מתן שירותי מיקרופייננס לאוכלוסייה הענייה ביותר בעולם ולנשים. כמו כן, היא גם אחראית להפחית את העוני הקיצוני בעולם, אחראית לעודד נשים לפתוח עסקים עצמיים ואחראית לקדם טכנולוגיה השומרת על איכות הסביבה.

קרן האו"ם לפיתוח עבור נשים / ארגון האו"ם לנשים

United Nations Development Fund for Women-UNIFEM/United Nations Women

קרן האו"ם לפיתוח לנשים נוסדה ב-1976 לכבוד יום האישה הבינלאומי. מאז היווסדה היא פועלת בשיתוף פעולה עם מדינות כדי לחוקק חוקים המונעים אפליה ופגיעה על רקע מגדרי. ב-2010 היא אוחדה עם סוכנויות או"ם נוספות שעסקו בנשים ונקראת ארגון האו"ם לנשים. הקרן פועלת בעיקר בנושא של הטמעת חוקים הנוגעים לשוויון מגדרי דרך שיתוף פעולה עם מדינות. נושאים עיקריים שבהן היא עוסקת: השתתפות של נשים בהנהגה ופוליטיקה מקומית, חיזוק העצמאות הכלכלית של האישה והגנה על נשים בתנאי קונפליקט ומפני אלימות, הגנה על נשים נושאות את נגיף האיידס / חולות איידס ועוד. בהקשר לאג'נדת פיתוח בר קיימא לשנת 2030 ארגון האו"ם לנשים אחראי ליישום יעד מספר 5 שנועד לקדם שוויון בין המינים.

קרן החירום הבינלאומית של האומות המאוחדות לילדים (יוניס"ף)

United Nations International Children's Emergency Fund-UNICEF

קרן זו הוקמה ב-1946 במטרה לספק מזון ובריאות בסיסית לילדים במדינות שנפגעו במלחמת העולם השנייה אך בהדרגה החלה לסייע גם למדינות נוספות. לדוגמה, לאחר שקמה מדינת ישראל, יוניסף סייעה בהקמת תוכנית להזנת 162,000 ילדים, תמכה במפעל חיסונים נגד שחפת (365,000 נבדקו וכ-209,000 חוסנו) וסיפקה בשנות ה-60 ציוד רפואי וציוד חסר עבור ילדים בישראל (אבקת חלב, עור לנעלים, מרגרניה ועוד). ב-30 שנה האחרונות מטרת העל של יוניסף הינה לעזור לילדים ממדינות מתפתחות ברחבי העולם ובאזורים קונפליקט, מכיוון שבארצות/אזורים אלו נפגעות זכויותיהם הבסיסיות (זכויות אלו מוגדרות ב"אמנה לזכויות הילד שנכנסה לתוקף ב-1990 ויוניסף עזר לחברה). בנוגע להגשמת יעדי הפיתוח בר קיימא, יוניסף מייצעת ומסייעת למדינות להגשים את יעדי הפיתוח הקשורים לילדים: הפחתת העוני הקיצוני, מיגור מחלת האיידס, מיגור האלימות, מניעת התמותה בקרב תינוקות ואימהות, חינוך חינוך לכל בדגש על הבנות ועוד.

קרן המטבע הבינלאומית

International Monetary Fund

קרן המטבע העולמית נוסדה כדי ליצור יציבות פיננסית בעולם ולעזור לשיקום אירופה לאחר מלחמת העולם השנייה. מטרתה העיקרית הייתה ליצור שער חליפין קבוע כדי למנוע אינפלציה גבוהה במדינות שונות כפי שארע במשבר הכלכלי הגדול בין 1929 ל-1932 (מדיניות מוניטרית). על כן המדיניות שלה בתחילת הדרך כחלק מהסכמי ברטון וודס, לא היה לסייע למדינות מתפתחות אלא לספק הלוואות קצרות טווח למדינות הסובלות מקשיים זמניים בתמורה לכך שלא תפחתנה את שער המטבע (כדוגמת בריטניה ואיטליה). לאחר התמוטטות הסכמי ברטון וודס ב-1973, השתנתה הפעילות של קרן המטבע העולמית ותפקידה העיקרי כיום הינו מתן הלוואות לטווח ארוך למדינות עניות או למדינות ברמת חיים בינונית - בדומה לבנק העולמי. הביקורת כלפי קרן המטבע דומה מאוד לביקורת המושמעת כלפי **הבנק העולמי** (ר' ערך).

קוד התנהגות

Code of Conduct

מערכת עקרונות וסטנדרטים שסוכנויות האו"ם והארגונים ההומניטריים הסכימו לפעול לפיהם בעת מצבי חירום מורכבים או אסונות טבע. דוגמאות לקודי התנהגות הקיימים בעולם: "עקרונות התנהגות לצלב האדום הבינלאומי, הסהר האדום תנועה וארגונים לא ממשלתיים בעת אסון", עקרונות ליבה וקוד התנהגות של ה-IASC - Inter Agency Standing Committee על מנת למנוע התעללות מינית וניצול. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms).

רצח עם

Genocide

רצח עם הוא השמדתה של קבוצה גזעית, אתנית, פוליטית או דתית, או הריסתה עד כדי כך שהיא אינה קיימת יותר כקבוצה. השופט היהודי רפאל למקין טבע את המונח "רצח עם" (ג'נוסייד) בשנת 1933 בוועידה במדריד. למקין הסביר שרצח עם אין פירושו בהכרח הרס מייד ומלא של קבוצה; הוא יכול לכלול סדרה של פעולות מתוכננות שמכוונות להרוס יסודות בסיסיים בקיומה של הקבוצה, כגון שפתה, תרבותה, זהותה הלאומית, כלכלתה והחופש של היחידים בה.

ב-9 בדצמבר 1948 אישר האו"ם את האמנה נגד רצח עם. היה זה הסכם שנועד למנוע רצח עם ולהעניש את מתכנניו ומבצעיו. האמנה מפרטת מספר פעולות שמוגדרות כרצח עם כאשר הן מבוצעות נגד קבוצה דתית, אתנית, לאומית או גזעית, במטרה להרוס את חלקה או את כולה: הריגת אנשים המשתייכים לקבוצה, גרימת נזק גופני או רוחני חמור לחברים בקבוצה זו, כפייה מכוונת של תנאי חיים מסוימים, תנאי חיים שעשויים להוביל להרס מלא או חלקי של הקבוצה, נקיטת צעדים לשם מניעת ילודה בקרב הקבוצה, סילוק ילדים בכוח מהקבוצה והעברתם לקבוצה אחרת. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms).

שינוי אקלים

Climate Change

הפאנל הבין-ממשלתי לשינוי אקלים (IPCC) מגדיר שינוי אקלים כתופעה שניתן להבחין בה על סמך הנתונים הסטטיסטיים, כלומר שינוי גם שינוי בתוחלת ו/או בשונות של תנאי מזג האוויר ברחבי העולם ואבחנה שהשינוי הזה הוא תהליך מגמתי, בדרכ כלל עשרות שנים או יותר. שינוי האקלים יכול לנבוע מתהליכים טבעיים פנימיים, ממקורות חיצוניים הכופים את השינוי או משינויים אתנוגראפיים המשנים את מבנה האטמוספירה ואת השימוש בקרקע (מתוך Glossary of Humanitarian Terms). מכיוון ששינוי האקלים האחרונים מביאים לתוצאות הרסניות במדינות מתפתחות וישנן תחזיות כי צפויה החמרה בהיקפי וממדי האסון, הייתה התייחסות באג'נדת פיתוח בר-קיימא לתופעה זו (יעד 13) וישנם יעדים אופרטיביים כדי לשנות מגמה זו.

שלום / בניית שלום

Peace / Peace building

שלום הוא מצב שקיים ביחסים בין קבוצות, מעמדות או מדינות כאשר יש העדר אלימות (ישיר או עקיף) או שאין סכנה לאלימות. **בניית שלום** על פי נשיא מועצת הביטחון לשנת 2001 (S/ PRST / 2001/5), פעילויות בניית שלום נועדו למנוע את ההתפרצות, ההישנות או המשכו של הסכסוך המזוין ועל כן משתמשים במגוון נרחב של אמצעים פוליטיים, הומאניים ובפעולות הקשורות לפיתוח בינלאומי או לזכויות אדם. כמו כן, פעילויות של בניית שלום דורשת נקיטת צעדים לטווח קצר לצד צעדים לטווח ארוך. הפעילויות יתמקדו בשמירה על מוסדות ותהליכים חיוניים לחברה לדוגמה לעודד פיתוח בר- קיימא, למגר את העוני ואי השוויון, לדחוף לעקרונות של שקיפות ושל מנהל תקין, לקדם את המוסדות הדמוקרטיים, לחנך לכיבוד זכויות אדם ושלטון החוק ולקדם תרבות של שלום ושל אי אלימות. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms).

תוכנית מרשל

Marshall Plan

תוכנית אמריקנית לשיקום אירופה לאחר מלחמת העולם השנייה. הוגה התוכנית היה איש הצבא והמדינאי האמריקני ג'ורג' מרשל. בנאום שנשא מזכיר המדינה ג'ורג' מרשל ביוני 1947, הוא הודיע על נכונותה של ארה"ב לספק את הכסף הדרוש לתוכנית שיקום כלכלית. מימוש התוכנית נמשך כ-4 שנים, במהלך הושקעו כ-13 מיליארד דולר (כ־130 מיליארד דולר ב־2016, במונחים ריאליים). הכספים שימשו למטרות רבות, בהן: בניית מערכות כבישים, גשרים, רכבות, תחנות כוח, שיכונים, בתי חרושת ושיפורים בחקלאות. בעקבות הסיוע, חל פיתוח מואץ ותוך ארבע שנים מדינות מערב אירופה חזרו לאיתנן ואף המשיכו לצמוח מעבר למה שהיה לפני מלחמת העולם השנייה. בהקשר לפיתוח בינלאומי, יש מומחים הטוענים שהמדינות המתפתחות חייבות ליישם תוכנית פיתוח דומה לזו של תוכנית מרשל בכדי שמדינות מתפתחות תצדענה לדרך חדשה. עם זאת, יש לזכור כי לשיקום הכלכלי הייתה מטרה פוליטית שעיקרה היה לייצב את המשטרים במדינות הנזקקות וכך למנוע מברית המועצות לחלוש על מדינות מערב אירופה. ללא מניע פוליטי כל כך חזק, ספק אם המדינות המתפתחות ירצו להשקיע במדינות מתפתחות בהיקף דומה.

תוצר מקומי גולמי (תמ"ג)/התוצר לנפש

Gross Domestic Product (GDP)/GDP Per Capita

תוצר מקומי גולמי (תמ"ג) הינו כלי מדידה המחשב את כל מה שמיוצר בחתך הגיאוגרפי של מדינה. ניתן לחשב את התמ"ג כסך הערך המוסף של כל הסחורות והשירותים המיוצרים מדי שנה או לחשב את התמ"ג כסכום של הצריכה הפרטית, הצריכה הממשלתית, ההשקעה ועודף היצוא (יצוא פחות יבוא) של המדינה. כמו כן, תוצר לאומי גולמי קשור גם לרמת ההכנסה הלאומית-ככל שהתמ"ג עולה כך גם רמת ההכנסה הלאומית עולה.

התוצר לנפש הינו אחד המדדים העיקריים אם מדינה הינה מפותחת או מתפתחת. כדי לחשבו מחלקים את התמ"ג בגודל האוכלוסייה במדינה. יתרון המדד הזה כי הוא קל יחסית למדידה ולחישוב וחישוב התמ"ג הינו אוניברלי. מן הצד השני, ישנם אנשים המבקרים את עצם מדידת העושר כמדד לפיתוח ולהתקדמות ושל מדינה מכיוון שמדד זה מתעלם ממרכיבים נוספים התורמים לאושרו של האדם ולפיתוח של מדינה ועל כן המליצו להסתמך על מדדים אלטרנטיביים כדוגמת **מדד הפיתוח האנושי ומדד האושר**. ביקורת נוספת כלפי מדד התמ"ג הינה כי במצב של מדינה בלתי שוויונית בעליל מדידה זו מוטת ומטעה. כך לדוגמה, מדינה שבה העשירון העליון עשיר מאוד ומחזיק ב-90% מהכנסות המדינה התוצר לנפש יהיה מוטת כלפי מעלה.

תחומי הפיתוח

Development Fields

תהליך / תופעה המאפשרת לאוכלוסייה לקחת שליטה רבה יותר על החלטות, על הנכסים, על המדיניות, על התהליכים ועל המוסדות המשפיעים על חייהם. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms).

תיאוריה גיאוגרפית / חלוקה לצפון דרום

Development Geography / North-South Divide

תיאוריה זו תולה את סיבת הפיתוח בעיקר במרכיב הגיאוגרפי. כלכלנים אלו טוענים שהגיאוגרפיה ושהמרחק הגיאוגרפי משפיעים על האקלים, על המשאבים הטבעיים של אותו איזור, על המחלות והמגפות הנפוצות לאותו איזור, ועל העברת ידע וטכנולוגיה-כל הגורמים שהשפיעו בעבר על התפתחותה של חברה. כך לדוגמה טוען אחד מהכלכלנים הידועים ג'פרי זאקס שמזג האוויר של אפריקה הוא ההסבר לכשל בהתפתחות שלה.

(Sachs, Jeffrey D. and David Bloom. "Geography, Demography and Economic Growth in Africa." *Brookings Papers on Economic Activity*. 1998:2.)

בהסתמך על התיאוריה הגיאוגרפית, חלק מהכלכלנים תלו את פיתוחה של מדינה ביחס למרחקה מקו המשווה (ככל שהמרחק של המדינה רחוק יותר מקו המשווה, כך היא יותר מפותחת) לעומת כלכלנים אחרים שהסבירו את רמת הפיתוח של מדינות ביחס של צפון-דרום (אם המדינה מפותחת-סביר להניח שהיא מצפון לקו המשווה).

סיבות עיקריות לחלוקה גיאוגרפית זו הטענה החברתית-תרבותית (במדינות הצפון קר יותר ולכן עובדים יותר קשה ועל כן מדינות בצפון מפותחות יותר וכו'-הפילוסוף מונטסקו ואלפרד מרשל כבר טענו זאת מהמאה הקודמת), צפיפות גיאוגרפית גדולה יותר כתוצאה מהתפתחות החקלאות במדינות הצפון (מירדל ודיאמונד) והשפעת המחלות הטרופיות (כאמור זאקס ובלום). לעומת זאת, כלכלנים כגון אסימגלו מפריכים לחלוטין את הטענה הזו בנימוק שב-1500 דווקא מדינות הקרובות לקו המשווה היו המפותחות ביותר.

מבחינת אמפירית מהמאה ה-19 עד שנות ה-90 נראה כי התיאוריה הגיאוגרפית אכן מחזיקה מים (למרות מקרים יוצאי דופן כגון אוסטרליה שהייתה מלכתחילה מדינה מפותחת). עם זאת, החל משנות ה-90, עם התמוטטות ברית המועצות, מדינות צפוניות חוו משבר כלכלי קשה ולעומתן מדינות בדרום מזרח אסיה חלה התפתחות כבירה-כך שהתיאוריה הגיאוגרפית כבר לא מחזיקה מבחינה אמפירית.

תיאורית המודרניזציה (וולט רוסטוב)

Modernization Theory (Walt Rostow)

אחת התיאוריות הפופולריות לגבי הסיבה לפיתוח/אי פיתוח של מדינה הייתה "תיאורית המודרניזציה". אחד החוקרים שפיתח את התיאוריה הזו הוא הכלכלן וולט רוסטוב, אשר שימש כיועץ לביטחון לאומי תחת הנשיא ג'ונסון. בספרו "שלב התפתחות כלכלית: גילוי דעת בלתי קומוניסטי" (1960) הוא טוען כי האשם בדשדוש של מדינות הוא המסורת אשר מעכבת את ההתפתחות התעשייתית טכנולוגית ועל ידי כך היא בולמת תהליכים של תיעוש וצמיחה. מסקנתו הינה כי על החברות המסורתיות ללכת בדרכן של המדינות המפותחות ולהשקיע בתחומים של תיעוש, עיור והתפתחות טכנולוגית. הוא חילק את הפיתוח של המדינות לארבעה שלבים עיקריים: 1. מדינות שעדיין "תקועות" בשלב המסורת ודוחות את הפיתוח. 2. ישנה התפתחות מקומית בתעשייה, עקב כך המסחר מתפתח ומתחילה להיות התרופפות של החברה המסורתית. 3. ישנה בגרות ובשלות של כלל האוכלוסייה והמדינה מאמצת את הטכנולוגיה החדשה ביותר כדי לעודד תיעוש (גם בעזרת המערב). 4. החברה כתוצאה מהתיעוש מעלה את רמת חייה וכך גם עולה רמת הצריכה והופכת להיות מדינה מפותחת. הביקורת העיקרית כנגד התיאוריה הזו היא שהיא שהתפיסה שלה מאוד אירופצנטרית, ניאו ליברלית (לפתוח את השווקים למסחר, לעודד את רמת הצריכה לשתף פעולה עם מדינות המערב וכו') ופשטנית. נוסף לכך, ישנה התעלמות שמבחינה הסטורית המדינות המערביות היוו לעיתים את המכשול לפיתוח במדינות מתפתחות ולא הפיתרון. בנוסף, לעיתים מבחינה אמפירית - הליכה לכיוון מדיניות זו הזיקה. דוגמה לכך היא שמדינות רבות עודדו את המעבר מן הכפר לעיר והזניחו את החקלאות המסורתית. כתוצאה מכך נוצר תהליך עיור ונטישת הכפרים שגרמה לאבטלה מצד אחד ולרעב מן הצד השני.

תיאורית הפיתוח המואץ

High Development Theory

אסכולת פיתוח זו הייתה בשיא הפופולריות בין השנים 1943 ל-1958. כלכלני הפיתוח הבולטים של אותה תקופה היו רוזנשטיין רודן, ארתור לואיס, גונר מירדאל, רגנאר נורסקה ואלברט הירשמן. מה שהם למעשה טענו שיש צורך שכל הענפים בכלכלות מתפתחות יעברו תיעוש, מכיוון שתיעוש ענף אחד משפיע על תיעוש משק אחר (The Big Push). כדי לעשות זאת, יש צורך שהממשלה תתערב בפיתוח ותיעוש הענפים. הכלכלנים הללו הושפעו רבות מההסטוריה האירופית, התפתחו מדינות באירופה בקצב מסחרר כתוצאה מהמהפכה התעשייתית בתחילת המאה ה-20 וכתוצאה מתוכנית מרשל בתחילת שנות ה-50 של המאה הקודמת. בשנות ה-70, לאחר שהניסיון של מדינות באמריקה הדרומית, של אסיה ושל אפריקה ליצור יד מכוונת ומדיניות של פיתוח התיעוש באופן כללי נכשלה-מרבית הכלכלנים זנחו את התיאוריה הזו. עם זאת, התיאוריות של כלכלנים אלו זכו לעדנה מחדש בסופם של שנות ה-80 וה-90 כאשר התיאוריות שלהן נותחו מחדש על ידי הכלכלנים החדשים - לדוגמה פול קרוגמן (The fall and the Rise of Development Economics) - שבנו מודלים על סמך תאוריה הכלכלית שלהם. כמו כן, כלכלנים נוכחו לדעת כי לא כל מה שהאסכולה הזו כתבה היה משולל מכל יסוד וכי היו תהליכי תיעוש מכוונים לפעמים צלחו לטווח ארוך (לדוגמה באסיה). כיום המסקנה העיקרית שיש חשיבות רבה לדרך שמבצעים את תהליך התיעוש.

תיאוריית התלות

Dependency Theory

תיאוריית התלות התפתחה כריאקציה לתיאוריית המודרניזציה. התיאורות הקנים הגדולים של תיאוריה זו היו האנס סינגר, ראול פרביש, אנדרה פרנק, הנריקה קרדוסו, פול באראן ועימנאל ולרשטיין. תיאוריה זו תולה את האשם העיקרי בבלימת הפיתוח של מדינות מתפתחות בהסטוריה הקולוניאלית של מדינות המערב שבדרך כלל אופיין בניצול משאבי הטבע המקומיים, בניצול של עובדים בתנאי עבדות ובהזנחת הפיתוח המקומי. כל אלו גרמו לכך שגם כאשר המדינות הללו קיבלו עצמאות, הן המשיכו להיות מושפעות מעברן ההסטורי שנמשך כ-500 שנה וגם כיום הן מתקשות להתאושש מכך. זאת ועוד, מדינות המערב הכופות את המדיניות הניאולברלית על המדינות המתפתחות כיום ממשיכות להנציח את התלות של מדינות מתפתחות במדינות מפותחות והן נוהגות בסנקציות כלכליות אם המדינות המתפתחות אינן נוהגות מעבר למצופה (אי מתן הלוואה וכו'). תיאוריה זו, על אף שיש לה מעריצים בעולם נתונה גם לביקורת מכיוון שמבחינה אמפירית הוכח שחלק ממדינות המתפתחות של שנות ה-60 התפתחו וכיום הן מובילות ברמת הצמיחה בעולם (מזרח אסיה וברזיל לדוגמה).

תנאי מחיה בסיסיים

Livelihoods

תנאי מחיה בסיסיים כוללים את היכולות, הנכסים (גם חומריים וגם חברתיים) וכל הפעולות ההכרחיות כדי להגיע לתנאים מינימלים של הישרדות ושל לרווחה בעתיד. האסטרטגיות לתנאי מחיה בסיסיים (livelihood strategies) הן האמצעים הפרקטיים או הפעולות שבאמצעותם ישנה לאנשים גישה למזון או הכנסה מספקת כדי לקנות אוכל. לעומת זאת האסטרטגיות להתמודדות (coping strategies) עונות באופן זמני למצב של חוסר ביטחון תזונתי. (מתוך Glossary of Humanitarian Terms).

האמנה בדבר מעמדם של הפליטים - 17
האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות - 18
האמנה הבינלאומית לזכויות כלכליות חברתיות ותרבותיות - 19
הארגון לשיתוף פעולה ופיתוח כלכלי - 20
הבנק העולמי - 21
הגנה - 22
הכשרות/מרכזים של פיתוח בינלאומי בישראל - 22
ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות אדם - 23
המדינות העניות ביותר בעולם - 24
המועצה הכלכלית החברתית - 24
העולם השלישי - 25
העצמה - 25
הצהרת המילניום / יעדי המילניום - 26
הצהרת פריז - 27
הקרן הבינלאומית לפיתוח חקלאי - 27
התוכנית הסביבתית של האו"ם - 28

זכויות אדם / החוק הבינלאומי לזכויות אדם - 28

חברה אזרחית - 29
חירום / סיוע חירום - 29
חנינה - 30

כנס יום הפיתוח הבינ"ל - 30

לימודים בתחום הסיוע והפיתוח בישראל - 31

מדד ג'יני - 31

אג'נדת פיתוח בר קיימא ל-2030/יעדי פיתוח בר קיימא - 1
אושר לאומי גולמי - 1
אֶתְרִיִּיתִית - 2
אחריות תאגדית - 2
אי אפליה - 3
אי שוויון - 3
אמריקה קומר סן - 4
אנשים מחוסרי אזרחות - 4
אסון טבע - 5
ארגון בין ממשלתי - 5
ארגון הבריאות העולמי - 6
ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם-אונסק"ו - 7
ארגון העבודה הבינלאומי - 8
ארגון המזון והחקלאות - 9
ארגון הפיתוח התעשייתי - 10
ארגון לא ממשלתי - 10
ארגון שמונת/שבע המדינות המתועשות - 11
ארגוני סיוע ופיתוח ישראלים - 12

בניית יכולות - 12
בעלי עניין - 13
בר קיימא (קיימות) / פיתוח בר קיימא - 13

דולר אחד ליום / קו העוני הקיצוני ביותר/ קו העוני האבסולוטי - 14
דיפלומטיה - 14
דרון אסמוגלו - 15

האומות המאוחדות - 16

קרן החירום הבינלאומית של האומות המאוחדות לילידים (יוניסק"ף) - 47
קרן המטבע הבינלאומית - 48
קוד התנהגות - 48

רצח עם - 49

שינוי אקלים - 50
שלום / בניית שלום - 51

תוכנית מרשל - 52
תוצר מקומי גולמי (תמ"ג) / התוצר לנפש - 53
תחומי הפיתוח - 53
תיאוריה גיאוגרפית / חלוקה לצפון דרום - 54
תיאורית המודרניזציה (וולט רוטוב) - 55
תיאורית הפיתוח המואץ - 56
תיאורית התלות - 57
תנאי מחיה בסיסיים - 58

מדד הפיתוח האנושי - 32
מדינה מפותחת - 32
מדינה מתפתחת - 33
מדיניות של תעוש כתחליף ליבוא - 34
מוסדות פיננסיים בינלאומיים - 35
מלכודת עוני - ג'פרי זקס - 36
מנדט - 37
מניעה - 38
מקלט / מבקש מקלט - 38

נציבות האו"ם לפליטים - 39

סיוע בילאטרלי - 40
סיוע הומניטרי - 41
סיוע רב צדדי - 41
סנגוריה - 42

עקורים - 42

פיתוח (גישות בפיתוח) / פיתוח בינלאומי - 43
פליט / מחנה פליטים / דיני פליטים - 44

צמיחה כלכלית - 45

קללת משאבי הטבע / המחלה ההולנדית / פרדוקס העושר - 45
קרן האו"ם לאוכלוסין - 46
קרן האו"ם לפיתוח הון - 46
קרן האו"ם לפיתוח עבור נשים / ארגון האו"ם לנשים - 47

Pears
Foundation

האגודה לפיתוח בינלאומי - סניף ישראל
סיד - ישראל

האגודה לפיתוח בינלאומי - סיד ישראל

WWW.SID-ISRAEL.ORG